Blois ve Chartres Kontu Stephen'in Haçlı Seferlerindeki Rolü ve Etkisi

The Role and Effect of Stephen the Count of Blois and Chartres on Crusades

Dr. Serkan ÖZER

ORCID No: 0000-0003-4079-9454

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü - Erzurum

Volume 11
Issue 1
February
2019

Öz: Birinci Haçlı Seferi'nin önemli liderlerinden biri olan Blois ve Chartres Kontu Stephen'in, eşinin baskıları sonucunda sefere katıldığı ve bu yüzden de pek gayretli bir Haçlı olmadığı kabul edilmektedir. Kaynakların neredeyse tamamında korkak bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilen kont, seferin zorlukları karşısında Haçlı yeminini yerine getirmeden Antakya önlerinden ayrılmış; ülkesine döndükten sonra yine eşinin ve toplumun baskıları sonucunda, 1101 yılında düzenlenen Haçlı seferine katılmak zorunda kalmıştır. Anadolu'da Türklerin elinden canını kurtarabilen çok az kişiden biri olan Kont Stephen, Kudüs'e ulaşmayı başararak Haçlı yeminini yerine getirmiştir. Ancak ülkesine dönmek üzere bindiği geminin hava muhalefeti yüzünden geri dönmesiyle Stephen, Fâtımîler ile Haçlılar arasında yaşanan İkinci Remle Savaşı'na katılmak zorunda kalmış ve burada hayatını kaybetmiştir. Bu çalışmada, soylu bir aileye mensup ve daha soylu bir ailenin de damadı olan Kont Stephen'in Haçlı seferlerindeki yeri, önemi ve faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Blois ve Chartres Kontu Stephen, Birinci Haçlı Seferi, Bizans İmparatorluğu, Antakya, 1101 Yılı Haçlı Seferleri.

Abstract: It is accepted that Stephen the count of Blois and Chartres, who is one of the prominent leaders in the First Crusade, he joined the expedition as a result of his wife's pressure and he, thus, was not a very arduous Crusader. The count, who is depicted as coward in nearly all sources, left Antioch by not fulfilling the Crusade vow in the face of the hardship of the expedition; he had to joined the Crusade held in the year 1101 as a result the pressure by his wife and people following his return to the country. The count Stephen, who is one of the few persons saving his life from Turks in Anatolia, fulfilled the Crusade vow by succeeding in reaching to Jerusalem. Yet, as the ship that he got into as to return his home came back because of the bad weather Stephen had to join the Second Battle of Ramla occurred between Fatimids and Crusaders and he lost his life there. In this study, the place, importance and activities of the count Stephen, who is a member of noble family and son-in-law of a more noble family, have been studied.

Keywords: Stephen the count of Blois and Chartres, the First Crusade, Byzantine Empire, Antioch, the Crusade of 1101.

Giriş

Amacına ulaşan ve başarılı olan tek Haçlı seferi, 1096-1099 yılları arasında düzenlenen Birinci Haçlı Seferi'dir. Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı ile başlayan bu sefere yoğun bir katılım yaşanmış; asiller komutasındaki Haçlı orduları Anadolu'yu kat ederek Urfa ve Antakya'da birer Haçlı devleti kurmayı başarmış ve Kudüs'ü korkunç bir katliam sonucunda zapt etmişlerdir. Bu tarihten itibaren Papalık, cazibe merkezi haline gelen doğuda kurulan Haçlı devletlerine insan gücü sağlamak için Haçlı ruhunu her daim taze

tutmuştur. Ancak Anadolu toprakları zamanla kapatıldığı için Haçlılar ilk seferdeki başarıyı hiçbir zaman yakalayamamışlardır.

Haçlı liderlerinin birbirleriyle ve Bizans ile olan ilişkilerinin ön plana çıktığı Birinci Haçlı Seferi'ne damga vuran isimlerden biri de Bizans-Haçlı münasebetlerini kökünden sarsan Blois Kontu Stephen'dir. Haçlı kroniklerinde askerlerin veya liderlerin cesaret gösterilerine dair sayısız örnek bulunmaktayken korkaklıkla özdeşleşmiş olan Kont Stephen, hastalığını bahane ederek Antakya önlerinden kaçmış ve tarihte kötü bir ad bırakmıştır. İlginç bir kişiliğe sahip olan Stephen'in sefere katılımı ve kaçışı hakkında gerek dönem kaynaklarında gerekse modern tarih yazımında pek çok şey söylenmiştir. Kontun kaçarak Haçlı seferine ihanet ettiği konusunda dönem kronikleri hemfikir olmalarına rağmen bazı modern yazarlar, liderlik ya da şövalyelik vasıflarından ziyade onu bir insan olarak ele almış ve seferden kaçışını insani bir davranış olarak değerlendirmişlerdir.

1. Antakya Kuşatmasına Kadar Kont Stephen

1.1. Kont Stephen'in Haçlı Seferine Katılması

Birinci Haçlı Seferi'ne katılan tarih yazarı Fulcherius'un kayıtlarına göre Pierre l'Ermite liderliğinde yola çıkan dağınık ve düzensiz halk yığınlarının hareketi sonrasında asiller komutasında oluşturulan beş Haçlı ordusu, hazırlıklarını tamamlayarak harekete geçti. Buna göre Fransa kralının kardeşi Vermandois Kontu Hugue, maceralı bir deniz yolculuğu sonrasında Bizans birlikleri tarafından göz hapsinde tutularak İstanbul'a getirildi. Akabinde Bohemond komutasındaki Normanlar; Lorraine Dükü Godefroi'nin ordusu ve Papalık temsilcisi Le Puy Piskoposu Adhemar'ın eşlik ettiği Provence Kontu Raymond İstanbul'a ulaştılar. İngiliz Kralı Fatih William'ın oğlu Normandiya Dükü Robert'in liderlik ettiği son Haçlı ordusunda ise dükün eniştesi Blois Kontu Stephen ve kuzeni Flandre Kontu Robert yerini almıştı.¹

Haçlı seferine hangi sebeplerle ve hangi şartlar altında katıldığını bilmediğimiz Stephen'in sefer öncesi hayatına dair de kısıtlı malumata sahibiz. 1045 veya 1048 tarihinde Champagne Kontu III. Theobald'ın ilk eşi Gersende'den doğmuş en büyük oğlu olan Stephen, 1080 yılı civarında İngiltere Kralı Fatih William'ın kızı Adela ile evlenmiş ve bu sayede gücünü ve itibarını daha da artırmıştır.² Özellikle Ordericus'un kayıtlarına dayanan tarihçiler, eşi Adela'nın gölgesinde kalan ve *İngiltere Kralının Damadı* sıfatıyla anılan kontun haçlı seferine dahi eşinin baskıları sonucunda katıldığına hükmetmişlerdir. Bu bakımdan *Zoraki Bir Haçlı*³ olarak tanımlanan Stephen'in, Haçlı yeminini büyük bir şevk ve istekle kabul ettiğine dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Steven Runciman'ın verdiği bilgiye göre bu evlilikte hükmünü yürüterek kararları veren Adela, kahraman olarak tarihe geçmesi için kontu sefere

¹ Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi -Kutsal Toprakları Kurtarmak-*, Çev: İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009, s. 56-58, *Anonim Haçlı Tarihi (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum)*, Çev: Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013, s. 55-62, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği -Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar- (I-VIII. Kitaplar)*, Haz: Ergin Ayan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 56, Anna Komnena, *Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası)*, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s. 308-313 vd., Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, Vol. III, Trans. Thomas Forester, London 1853, s. 80-83, Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 2004, s. 9, Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1998, s. 110-129.

² James A. Brundage, "An Errant Crusader: Stephen of Blois", *Traditio*, XVI / 1960, s. 381, John H. Pryor, "Stephen of Blois: Sensitive New-Age Crusader or Victim of History?", *Journal of the Sydney University Arts Association*, XX / 1998, s. 27, Alec Mulinder, "Stephen of Blois", *The Crusades An Encyclopedia*, Vol. I, Ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1122.

³ Aydın Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2017, s. 34-37.

katılmaya zorlamıştı.⁴ Harold Lamb da kontun evinde kalmayı tercih edeceğini fakat savaşçı bir ruha sahip olan eşinin onu sefere katılmaya zorladığını belirtmektedir.⁵ Ancak ne seferin zorluklarına katlanabilecek bir yapıya ne de savaşçı özelliklere sahip olan Stephen, her fırsatta eve dönmenin yollarını arayacaktır.

Kaynaklara göre Haçlı liderlerinin en zengini olan Stephen, çok pahalı bir organizasyon olan Haçlı seferine hazırlık aşamasında⁶ maiyetini finanse etmek ve sefer hazırlıklarını tamamlamak için sıkıntı yaşamamıştır. Öyle ki kontun bu zenginliğini Guibert, *hükmettiği kalelerin sayısı bir yılın günlerinin sayısına eşitti* sözleriyle kaydetmiştir.⁷ Stephen'in şahsi askeri gücünün ne boyutta olduğunu mevcut bilgilerle tayin etmek zor olsa da Albertus, 4000 gibi abartılı bir rakam zikretmiş; Willermus Antakya'dan ayrılan Stephen'in 400 adamını da yanına aldığını kaydetmiş; diğer kaynaklar ise konuyla ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir. Bununla beraber Steven Runciman, Stephen'in en fazla 250-300 atlıya sahip olabileceğini; John H. Pryor ise bu rakamın toplamda 2000 veya 2400 olabileceğini tahmin etmektedir.⁸ Buna karşılık Stephen'in, ordusuna katıldığı Normandiya Dükü Robert ise atlı ve yayalardan oluşan büyükçe bir ordu kurmak için arazisini, kısa süre önce barıştığı kardeşi William (Guillaume) Rufus'a rehin bırakmak durumunda kalmıştı.⁹

Hazırlıklarını tamamlayan bu son Haçlı ordusunu, yolda Stephen'in gözünü korkutan bazı zorluklar bekliyordu. Kontun maiyetinde bulunan ve olayları kaydeden Fulcherius'un anlatımına göre Haçlı ordusu, Lucca şehrine ulaştığında Dük Robert ve Stephen, yakınlarda bulunan Papa II. Urbanus ile görüşmek istemişler fakat Kutsal Peter Kilisesi'ne geldiklerinde papalık makamını işgal eden Guibert ile Urbanus taraftarları arasındaki çatışmaların ortasında kalmışlardı. Öyle ki bu şiddetli çatışmalara şahit olan pek çok kimse, daha Avrupa topraklarını terk etmeden ordudan ayrılarak evine dönmeyi tercih etti.¹⁰ Diğer bir olumsuzluk da ordunun deniz yolculuğunda yaşandı. Flandre Kontu Robert'in risk alarak Aralık ayında denize açılmasına karşın Bari'de bulunan Dük Robert ve Stephen, kışın yapılacak deniz yolculuğunun tehlikeli olacağını dikkate alarak kışı Kalabriya'da geçirmeyi tercih ettiler. Nitekim 1097 Nisan'ında denize açılan ordudaki bir geminin ortadan ikiye ayrılarak battığı ve 400 kişinin

⁴ Runciman, *age*, s. 127, Usta, *age*, s. 35, Demirkent, *age*, s. 9, Mulinder, *agm*, s. 1122.

⁵ Harold Lamb, *Haçlı Seferleri -Demir Adamlar ve Azizler-*, Çev: Gaye Yavuzcan, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 73.

⁶ Haçlı seferine katılan liderlerin normal zamandakinden çok daha fazla masrafı oluyordu. Öncelikle silah, zırh, elbise, savaş ve binek atı, yük hayvanı ve çadır gibi ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Ayrıca kont, dük ya da zengin kişilerin maiyetindekiler, sadece şövalyeler ve seyislerle sınırlı kalmadığından bunlar, aynı zamanda kâtip, papaz, hayvan bakıcıları ve uşaklar gibi diğer çalışanlarını da donatmak zorundaydılar. Bu da çok büyük paralarla hayata geçirilebiliyordu. Buna karşılık seferde ihtiyaç duyacaklarının daha azına sahip oldukları halde yola çıkan birçok fakir hacı daha çok bağışlara, yağmalara, Yahudilerden gasb edeceklerine ve kadere güveniyorlardı. Ancak bu grubu oluşturanların birçoğu yolculuklarını tamamlayamadılar. Ayrıca Bizans da Haçlılar için bir finans kapısı olarak görülüyordu zira Haçlılar Bizans'a yardıma geldiklerine göre imparator da elini cebine atmak zorundaydı. Gerçekten de Aleksios, Haçlı liderlerini cömertçe ödüllendirdi fakat bu, daha alt tabakaya yansımada. Alan V. Murray, "Money and Logistics in the Forces of the First Crusade: Coinage, Bullion, Service, and Supply, 1096-99", *Logistics of Warfare in the Age of the Crusades*, Ed. John H. Pryor, Ashgate Publishing Company 2006, s. 230, Emrullah Kaleli, "Haçlı Seferlerinin Muhtelif Finansman Biçimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X / 50 – 2017, s. 224, 230.

⁷ Kaleli, *agm*, s. 225, Pryor, *agm*, s. 33, Ralph Johannes Lilie, *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*, Oxford University Press, New York 1993 s. 15, Guibert of Nogent, *The Deeds of God Through the Franks*, <http://pdfbooks.co.za/library>, (Erişim Tarihi: 01.11.2018), s. 47.

⁸ Albertus Aquensis (Albert of Aachen), *Historia Ierosolimitana (History of the Journey to Jerusalem)*, Tran: Susan B. Edgington, Oxford University Press, New York 2007, s. 269, Runciman, *age*, s. 266, Pryor, *agm*, s. 33.

⁹ Runciman, *age*, s. 127, Charles Wendell David, *Robert Curthose Duke of Normandy*, Harvard University Press 1920, s. 91.

¹⁰ Fulcherius, *age*, s. 59-60, David, *age*, s. 96-97.

hayatını kaybettiği bir trajedi yaşandı. Her ne kadar Fulcherius, ölenlerin şehit olduğunu kaydetmişse de bu olay, kafaları karışık olan kararsız kişilerin ülkelerine dönmelerine neden oldu.¹¹ Henüz seferin başında yaşanan bu iki olay, eşinin zoruyla sefere katılan Stephen'in gözünü korkutmuştu.

1.2. Kont Stephen ve Aleksios Komnenos

Zorlu deniz yolculuğundan sonra ordu, Draç şehrinde karaya çıkarak Roma döneminde inşa edilen Via Egnatia¹² güzergâhını takiple İstanbul'a ulaştığında imparatorun cömertliğini gören Stephen'in morali düzeldi. Nitekim Stephen, eşine yazdığı mektuplarda Aleksios'un kendisine karşı cömertliğinden bahsediyor, imparatorun zenginliğinin kayınpederininkinden daha üstün olduğunu belirterek övüyordu.¹³ Aleksios'un cömertliğini ve Raymond dışında tüm liderlerin ona vasallık yemini ettiklerini kaydeden Fulcherius da imparatorun sefere katkılarını şu sözlerle dile getiriyordu: *Şu bir gerçektir ki imparatorla dostluk kurup yardımını almamış olsalardı bizler için bu yolculuğu yapmak bu kadar kolay olmazdı. İmparator, kumandanlara ipekli kumaşlar sunmuş ayrıca yolculuklarına devam etmeleri için gerekli olan para ve atları sağlayarak onları memnun etmişti.*¹⁴

Bu kayıt, aynı zamanda Haçlı-Bizans ilişkilerinin başlangıcına ve tarafların beklentilerine işaret etmektedir. Zira Haçlı seferleri öncesinde Avrupa'dan ücretli asker talebinde bulunan Aleksios'a, hâkimiyet alanını doğuya yaymak ve Bizans Kilisesi'ne üstünlük sağlamak isteyen Papa, Haçlı ordularını yola çıkararak cevap vermiştir. Ancak talebiyle kutsal bir savaşı kast etmeyen ve Türk/Müslümanlara karşı yapılacak savaşlarda dinsel bir heyecan duymayan Aleksios, Kudüs'ü kurtarma sloganıyla düzenlenen Haçlı seferine tamamen yabancıydı. Dolayısıyla imparator, kalabalık Haçlı ordularının gelişinden son derece tedirgin oldu.¹⁵ Bu endişeye rağmen batılıları bir Haçlı seferine çağırmamış olan Aleksios, bu şekilde harekete geçen Haçlı liderlerinden vasallık yemini alarak Haçlı ordusunu Bizans'ın hizmetinde kullanma akıllılığını gösterdi. Ancak kendilerini *Tanrı'nın Ordusu* olarak gören Haçlılar ise vasallık yeminini alçaltıcı buldular ve Haçlı-Bizans ilişkileri çok erken bir dönemde bozulmaya başladı.¹⁶ Yapılan vasallık anlaşmasına göre Haçlılar, vaktiyle Bizans'a ait olup şimdi Türk/Müslümanların elinde bulunan yerleri ele geçirdiklerinde imparatorun temsilcisine teslim edeceklerdi.¹⁷ Ancak bu yemin sürecinde imparator ile Haçlı liderleri arasında çatışmalar da yaşandı. Şöyle ki Toulouse Kontu Raymond, imparatora sadık kalacağına dair anlaşma metninden farklı bir söz verirken Godefroi yemin etmeyi kabul etmeyerek imparatorla çatışmış; Tankred gibi liderler de yeminden imtina etmişlerdi. Doğuda kendisine bir hâkimiyet sahası elde etmeyi planlayan ve yeminine sadık kalmayı aklının ucundan bile geçirmeyen Bohemond ise zorlama olmaksızın vasallık yeminini etti. Aleksios'un verdiği hediyelerle gözü

¹¹ Fulcherius, *age*, s. 60-61, David, *age*, s. 98-99.

¹² Bkz. Cyril Mango, "Egnatia, Via", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, Oxford University Press, New York 1991, s. 679, Runciman, *age*, s. 38, Ordunun İstanbul'a kadar yolculuğu için Bkz. Fulcherius, *age*, s. 61-63, Willermus, *age*, s. 110.

¹³ Stephen, eşine yazdığı mektupta; *Sevgilim, senin baban birçok büyük hediyeler vermiştir ama o, bu adamla mukayese edilirse hemen hemen bir hiçtir* demektedir. Runciman, *age*, s. 129, Pryor, *age*, s. 35, Demirkent, *age*, s. 27.

¹⁴ Fulcherius, *age*, s. 64-65, Emrullah Kaleli, *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar (1096-1204)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 295.

¹⁵ Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, C. II, Çev: Hadi Dimaşkan İstanbul, Tarihsiz, s. 323, Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2011, s. 334-335, John Julius Norwich, *Bizans*, C. III, Çev: Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 56, Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi*, XXXV (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), İstanbul 1994, s. 70-73, Şerif Baştav, "Bizans ve Haçlı Seferleri", *UHSS*, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999, s. 60-61, Kaleli, *age*, s. 186.

¹⁶ Baştav, *age*, s.61-62.

¹⁷ Anna Komnena, *age*, s. 317.

kamaşan ve vasallık konusunda çok hassas bir tutum sergilemeyen Kont Stephen ise bu anlaşmadan sonra imparatora büyük bir hayranlık beslemeye başlayacak ve ne zaman zorda kalsa ona sığınacaktı.¹⁸

Birinci Haçlı Seferi boyunca birçok defa bir araya gelen Stephen ile Aleksios, Haçlı-Bizans ilişkilerinin geleceğini belirleyecektir. Çok iyi bir siyasetçi olan Aleksios, zengin hediyelerle etkisi altına aldığı Stephen gibi makul liderleri vasallık yemini konusunda zorluk çıkaranları ikna etmek için kullandı.¹⁹ Nitekim Stephen, eşine yazdığı mektupta imparatorun kendisini bir oğul gibi karşılayarak başka dük ya da kontlardan daha üstün tuttuğunu ifade ediyordu. Konta göre yeryüzünde, liderlere ve askere hediyeler veren, fakirlere sadakalar dağıtan imparator gibi bir adam daha yoktu.²⁰ Tüm bunlara rağmen yine de Aleksios'un, Haçlıların yeminlerine sadık kalacaklarına dair bir inancı bulunmuyordu. Bu vasallık yemini ise daha sonraki gelişmelerde Aleksios'a hukuki bir dayanak oluşturacaktı.²¹

1.3. İznik'in Zaptı ve Dorylaion (Eskişehir) Savaşı'nda Kont Stephen

Vasallık yemini sonrasında Anadolu'ya geçen Haçlı ordularının ilk hedefi Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik oldu. Malatya'yı kuşatmakla meşgul olan I. Kılıç Arslan, hızlıca İznik'e dönmesine rağmen Haçlıların kuşatmasını yarmayı başaramadı. Şehrin surlarında ve huruç hareketlerinde gösterilen başarılı savunmaya rağmen Bizans birliklerinin göl tarafından şehre yapılan yardımları engellemesi üzerine İznik, İmparatora teslim olmak zorunda kaldı.²² 26 Haziran'da Anadolu yolculuğuna başlayan Haçlılar, ikmal ve iâşe işlerini kolaylaştırmak için ordunun iki kola ayrılmasını ve aralarında iki günlük mesafe bulunmasını kararlaştırdılar. İtalya ve Kuzey Fransa Normanlarından oluşan ve liderliğini Bohemond'un yaptığı ilk grupta Normandiya Dükü Robert, Kont Stephen, Tankred ve Kont Hugo von Saint Pol ile Tatikios²³ kumandasında kılavuzluk görevini yerine getiren Bizans birlikleri bulunuyordu. Toulouse Kontu Raymond'un liderlik ettiği ikinci grupta ise Güney Fransızları, Lorraine'liler ve Vermandois Kontu'nun birlikleri yer alıyordu.²⁴

¹⁸ Willermus, *age*, s. 110-111, Albertus, *age*, s. 93, Lilie, *age*, s. 12-13.

¹⁹ Jonathan Shepard, "When Greek Meets Greek: Alexius Comnenus and Bohemond in 1097-98", *BMGS (Byzantine and Modern Greek Studies)*, XII / 1988, s. 214.

²⁰ Brundage, *agm*, s. 384, Lamb, *age*, s. 126-127, Michaud, vasallık yemini ve mükâfat arasındaki bağlantıyı çok iyi müşahade ederek Stephen'in de dâhil olduğu grubun İstanbul'a ulaştığını ve biat ederek diğerleri gibi *bağlılıklarının mükâfatına mazhar olduklarını* kaydetmiştir. J. F. Michaud, *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*, Haz: Güray Kırpık, Lotus Yay. Ankara 2011, s. 149.

²¹ Runciman, *age*, s. 131, Bohemond, Aleksios'un güvenmediği liderlerin başında gelmekteydi. Anna Komnena'ya göre Bohemond, dini bir amacı varmış gibi görünmesine rağmen doğuda bir hâkimiyet alanı bulmak niyetindeydi ve hatta eğer şansı yaver giderse Bizans başkentini bile ele geçirebilirdi. Ayrıca askeri ve mali gücüne güvenmediği için bir zorluk çıkarmadan yemine razı oldu. Bu sayede tüm Haçlı ordusunun komutasına getirilebileceğini umuyordu ama bu amacına ulaşamayınca başka bir araya girdi ve Antakya'da karar kıldı. Anna Komnena, *age*, s. 322-323, Mehmet Ersan, "Bizans İmparatorluğu-Antakya Haçlı Prinkepsliği Siyasi İlişkilerine Bir Bakış", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Dünya Yay. İstanbul 2008, s. 336, Vasallık anlaşmasına dair ayrıca Bkz. Kaleli, *age*, s. 214-227.

²² İznik'in zaptı için Bkz. Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 21-39, Aynı Yazar, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996, s. 25-28, Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe Yay., İstanbul 2015, s. 66-77.

²³ Albertus'un tarifine göre kesik burunlu bir asker ve imparatorun yakın adamı olarak onun sırlarına vakıf olan Tatikios, bölgenin coğrafyasını iyi bilmesi dolayısıyla İznik kuşatmasında Haçlı ordusuna katılmıştı. Albertus, *age*, s. 95-97.

²⁴ Ordericus, *age*, s. 98-99, Runciman, *age*, s. 141, Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34, Birsal Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 31-32, Haçlıların güzergâhı için Bkz. Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, LXV / 243, TTK, Ankara 2001, s. 573, Daha muhtasar kayıtlar için Bkz. Willermus, *age*, s. 129, Albertus, *age*, s. 129, Anonim *Haçlı Tarihi*, s. 71.

Başkentini kaybettikten sonra yakından takip ettiği Haçlı ordusunun su ile erzak kaynaklarını körelten ve 1 Temmuz'da Haçlılara saldıran Sultan I. Kılıç Arslan'ın emrinde Emir Karaca ve Emir Atsız'ın da yer aldığı 360 bin kişilik bir ordu bulunuyordu. Hiç alışık olmadıkları bir savaş taktiğiyle saldıran Türkler karşısında büyük zayıat veren birinci Haçlı grubundaki Dük Robert, Kont Stephen, Flandre Kontu Robert ve Bohemond saldırılara karşı durmaya çalıştılar. Ancak Raymond'un liderliğindeki ikinci Haçlı ordusunun yetişmesi ile baskına uğrayan I. Kılıç Arslan, hem savaşı hem de hazinesini kaybetti.²⁵

İlk olarak İznik'in zaptında hazır bulunan Stephen'in kuşatmaya katkısına dair herhangi bir bilginiz bulunmamakla birlikte İznik kuşatmasına katılan Fulcherius, daha önce Anadolu'ya geçmiş olan Bohemond, Raymond ve Godefroi'nin; Dük Robert ve Stephen'in gelişine (3 Haziran) çok sevindiklerini ve ordugâhlarını kuracakları yere kadar onlara eşlik ettiklerini kaydetmektedir.²⁶ Bu arada Albertus, olayları karıştırarak Haçlı liderlerinin ortak bir kararla Stephen'i seferin lideri seçtiklerini rivayet etse de Stephen'in eşine yazdığı mektupta teyit edilen bu olay, Antakya önlerinde gerçekleşmişti.²⁷ Dolayısıyla İznik'in zaptına Stephen'in büyük bir katkı sunduğu ileri sürülemez kaldı ki kont, Dük Robert ile birlikte Bohemond'un birliğine katılmıştı.²⁸ Keza Eskişehir Savaşı'nda da müthiş bir korkuya kapılan Stephen, Bohemond'un yanında yer alarak güvenliğini sağlamaya çalışmıştı. Buna karşılık Conor Kostick, Chanson d'Antioche (Antakya Şansonu)'ye²⁹ dayanarak Stephen'in Eskişehir Savaşı'ndaki tavrına dair kroniklerle uyuşan çok ilgi çekici bilgiler vermiştir. Diğer kaynaklarla teyit edemediğimiz bu rivayete göre Stephen, askerleri olumsuz yönde etkilemekteydi. Şöyle ki savaşta kendisine bir sancak verilen Stephen, Türklerle karşılaşınca korktu ve öncü birliklerden daha güvenli bulduğu artçılara doğru kaçmaya başladı. Bunu gören şövalyeler, *ne yaparsanız yapın ama Stephen'e güvenmeyin, zira o aramızdaki en büyük korkaktır* diye birbirlerini uyardılar. Türklerin iyice yaklaşması üzerine sancağını atarak hızlıca kaçan Stephen'i gören şövalyeler, *Stephen bizim ölüm fermanımızı imzaladı* diye feryat ettiler. Rivayete göre Stephen, liderlere yaklaşarak çekilmeyi bile tavsiye etmişti, ancak onlar bunu kabul etmeyerek savaşa girdiler.³⁰ Benzer bilgiler veren Harold Lamb ise Eskişehir Savaşı'nda tüm liderlerin savaş pozisyonu olarak düşmanla karşı karşıya geldiğini fakat söz söyleme sanatında usta olan Kont Stephen'in savaşanlar arasında olmadığını ve *Haçlılar arasında cesaretini kaybeden ve korkaklık yapan tek kişinin o olduğunu* kaydetmiştir.³¹

²⁵ Fulcherius, *age*, s. 68-71, *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 71-73, Willermus, *age*, s. 130-133, Anna Komnena, *age*, s. 332-333, Ordericus, *age*, s. 99-102, Dana C. Munro (Ed.), *Letters of the Crusaders*, Translations and Reprints from the Original Sources of European History, I / 4 – 1896, s. 4, Küçüksipahioğlu, *age*, s. 32-33, Eskişehir Savaşı için ayrıca Bkz. Işın Demirkent, *Kılıç Arslan*, s. 28-30, Bırsel Küçüksipahioğlu, "Haçlılar Karşısında İlk Türk Lideri: Sultan I. Kılıç Arslan", *Şarkiyat Mecmuası*, XXVI / 2015, s. 71-72, Runciman, *age*, s. 142-143.

²⁶ Fulcherius, *age*, s. 65, *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 68, Willermus, *age*, s. 111, Guibert, *age*, s. 55, Runciman, *age*, s. 137.

²⁷ Albertus, *age*, s. 97-99, Krş. Munro, *age*, s. 5.

²⁸ Ordericus, *age*, s. 94-95.

²⁹ Antakya kuşatmasına şahit olduğu kabul edilen Hacı Richard (Richard the Pilgrim)'ın yazdığı şiir, eserin aslını oluşturmaktadır. Şiiri yıllar sonra tekrar ele alan Graindour, Albertus Aquensis ile Robertus Monachus'un kroniklerinden alıntılar yaparak şiirde anlatılan konuları modernize etmiştir. Kimi araştırmacılar bu çalışmanın diğer kroniklere göre daha güvenilir bilgiler barındırdığını iddia etseler de eserde hayal gücünün geniş bir yer kapladığı ve konu bütünlüğü korunmaya çalışılırken bazı tarihi bilgilerin feda edildiği derhal fark edilmektedir. Yararlandığımız İngilizce çeviri, sadece Antakya'nın zaptını içermekte ve aşağıdaki internet sitesinde bulunmaktadır. Chanson d'Antioche, "The betrayal and Capture of Antioch During the First Crusade", <http://people.bu.edu/bobl/antioch.htm> (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

³⁰ Conor Kostick, "Courage and Cowardice on the First Crusade, 1096–1099", *War in History*, XX / 1 - 2013, s. 39-40.

³¹ Lamb, *age*, s. 143.

2. Antakya Kuşatmasında Kont Stephen

Eskişehir Savaşı'nda alınan galibiyetin akabinde Anadolu topraklarında ilerleyen Haçlı ordusu, 21 Ekim 1097'de Antakya'ya ulaştı. Gıda bakımından verimli olan bölgenin tüm kaynaklarını sonrasını düşünmeden tüketen³² ve açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan Haçlılar, Antakya'yı kurtarmak için gelen Türk ordularının saldırıları altında gıda temin etmeye çalıştılar. Haçlı kroniklerine göre açlık dolayısıyla ordugâhtan firarlar artmaya başladı. Kıtlık, alt tabakaya mensup askerlerin yanı sıra kumanda heyetindeki üst rütbeli askerlerin de firarına neden oldu. Yiyecek temin etmek için dağılan fakat sonrasında geri dönmeyen askerlerin sayısının artmasıyla güç kaybına uğrayan Haçlıların sefaletini, bu sırada meydana gelen deprem de artırdı.³³

Haçlılar, ilk kayıplarını Bizans birliklerine kumanda eden imparatorun temsilcisi Tatikios'un, ordugâhı terk etmesiyle yaşadılar. Onun çekilişi, Haçlı kaynaklarında ve Anna Komnena'nın eserinde taban tabana zıt rivayetlerle anlatılmaktadır. Anonim Gesta yazarı, *düşmanımız* olarak tarif ettiği Tatikios'un, Haçlılara yardım göndereceğini söyleyerek kuşatmadan ayrıldığını, adamlarının bir kısmını orada bıraktığını ve bu yalancıya Haçlı liderlerinin inanmadıklarını kaydederken³⁴; Albertus, çadırlarını şehirden uzağa taşıyan Tatikios'un seferin başından beri kaçma niyetinde olduğunu belirtmektedir.³⁵ Hatta yazar başka bir kaydında Tatikios'u *sahte inançlı* olmakla da suçlamaktadır.³⁶ Willermus'a göre ise Tatikios, önce kuşatmayı kaldırmayı ve etraftaki müstahkem yerlere çekilmeyi tavsiye etmiş, bu kabul görmeyince de daha güçlü bir ordu ve bol erzakla döneceğine söz vererek ordudan ayrılmıştı. Yazarın *sahtekâr ve değersiz bir insan* olarak nitelendirdiği Tatikios'a Haçlı liderleri güvenmemekle beraber yine de gidişine ses çıkarmadılar. İmparatorun temsilcisinin, ordunun geri kalanı için kötü bir örnek teşkil etmesine odaklanan Willermus'un ifadesiyle Tatikios, *geride çok kötü bir misal bıraktı, çünkü bu günden sonra ordugâhtan gizlice uzaklaşabilenler, kaçarken seferin başlangıcında büyük bir şevkle yaptıkları yeminlerine sadakati düşünmediler*.³⁷

Anna Komnena ise Tatikios'un ordudan ayrılışını tamamen Bohemond'un hilesiyle açıklamaktadır. Bohemond'un düşüncesine göre eğer Antakya, Tatikios'un da bulunduğu bir sırada ele geçirilirse vasallık yemini gereğince Bizans'a teslim edilecekti. Bu yüzden Bohemond, Tatikios'a gelerek Musul Valisi Kürboğa'nın büyük bir orduyla yola çıktığını, Selçuklu Sultanı ile anlaşılan imparatorun bu orduyu Haçlılar üzerine sevk ettiğini ve bunun üzerine de diğer Haçlı liderlerinin kendisini öldürmek için hazırlık yaptığını söyledi. Böylece şehrin düşeceğine artık inanmayan, açlıktan bunalan ve şimdi de hayatını tehlikede hisseden Tatikios, bu sözlere inanarak kuşatmadan ayrıldı. Onun bu ayrılışıyla birlikte Bohemond, planlarını daha rahat bir şekilde hayata geçirme fırsatı yakaladı.³⁸

³² Willermus, *age*, s. 177.

³³ Yaşanan sıkıntılar için Bkz. Fulcherius, *age*, s. 78-80, Radulphus Cadomensis (Ralph of Caen), *The Gesta Tankredi of Ralph of Caen - A History of the Normans on the First Crusade*, Trans: Bernard S. Bachrach, David S. Bachrach, Hampshire 2005, s. 85-86, Willermus, türlü vesilelerle yaşanan açlığı, yiyecek bulma çabalarını ve alınan tedbirleri tasvir etmiştir. Willermus, *age*, s. 178-181, 204-206.

³⁴ Anonim Haçlı Tarihi, s. 91, Guibert, *age*, s. 72, Ordericus, *age*, s. 112.

³⁵ Albertus, *age*, s. 201.

³⁶ Albertus, *age*, s. 311-312.

³⁷ Willermus, *age*, s. 183.

³⁸ Anna Komnena, *age*, s. 334, Işın Demirkent, "Tatikios (Türk Asıllı bir Bizans Kumandanı)", *Belleten*, LXVII / 248, TTK, Ankara 2003, s. 107-108, Antakya'yı kendi adına ele geçirmek isteyen Bohemond, Tatikios'un ayrılışını propaganda malzemesi yaparak vasallık yemininin geçersiz sayılması için diğer liderleri ikna etmeye çalıştı. Ersan, agm, s. 336, Runciman, *age*, s.172; Tatikios'un yardım getirme vaadiyle kuşatmadan ayrılmasını, korkak veya hainlik değil mantıklı bir hareket olarak değerlendirmek daha doğrudur. Lilie, *age*, s. 35, 38.

Willermus'un ifade ettiği gibi Tatikios sonrasında firarların gerçekten arttığı doğrudur. İlk olarak Pierre l'Ermite ve Marangoz Wilhelm Carpentarius ordugâhtaki erzaktan çalarak kaçmışlar, Tankred tarafından takip edilerek tekrar ordugâha getirilmişlerdi. Pierre l'Ermite daha kolay affedilirken Wilhelm, Bohemond'un çadırı önünde bekletilip aşağılandıktan sonra bir daha kaçmayacağına dair yemin edince affedildi. Zira bu, Carpentarius'un ilk kaçıış değildi, o daha önce İspanya'ya düzenlenen seferde de ordudan kaçmıştı.³⁹ Açlık nedeniyle ordudan kaçanların en meşhuru ve aynı zamanda en şanssız Stephen'dir. Antakya'da Aziz Paulus Kapısı'na yerleşen Bohemond'un yanında yer almak⁴⁰ ve büyük bir yapının parçası olmaktan başka bir etkinliği bulunmayan Stephen'in ordudan ayrılması da zamanlama açısından tam bir talihsizlikti. Zira Stephen'in Antakya'dan ayrıldığı günün (2 Haziran 1098) gecesinde İki Kız Kardeş Kulesi'nin muhafızı Fîrûz'un ihaneti⁴¹ neticesinde şehir Haçlıların eline geçmiştir. Her ne kadar Fulcherius, eski metbuunun asaletinden bahsedip kaçtığına ve kaçtığı günün ertesinde Antakya'nın ele geçirilmiş olmasına hayıflansa da⁴² Anonim Gesta yazarı ile Willermus'un kont hakkındaki düşünceleri tamamen menfidir. Her fırsatta kontun korkak ve sefil bir adam olduğunu dile getiren Anonim Gesta yazarı, Haçlı liderlerinin onu oybirliğiyle lider seçtiklerini fakat kontun hastalığını bahane ederek İskenderun'a gidip alçakça Haçlıları terk ettiğini yazmaktadır. Antakya'nın düştüğünü duyan ve geri dönüp şehri görebileceği dağlara kadar ulaşan Stephen, bu defa Haçlıları kuşatma altına almış olan Kürboğa'nın büyük ordusunu ve şehrin umutsuz durumunu görerek korkuyla İskenderun'a döndü.⁴³ Stephen'in ayrılışı konusunda daha acımasız davranan Willermus'a göre büyük bir Selçuklu ordusunun gelmekte olduğunu haber alan Stephen, hastalığını bahane etmiş, İskenderun'da dinlenip iyileştikten sonra ordugâha geri döneceğine söz verip 400 adamıyla Antakya'dan ayrılmıştı. Ancak rivayetinin devamında Willermus, kontun ince siyasetinden bahsederek onun savaşın seyrine göre davranacağını belirtmektedir. Buna göre Stephen, savaşın Haçlılar lehine gelişmesi durumunda geri dönecek, aksi bir durumda ise *temin ettiği gemilerle ebediyen rezil olup saygınlığını kaybederek ülkesine dönecekti*. Yazarın ifadesine göre kontu *ebediyen utanca boğacak* bu hareketine çok üzülen kamptaki prensler, *kendisinin ve ırkının onur ve şerefini bu şekilde lekeleyen bu soylu adama* acıdılar.⁴⁴ Buna karşın Antakya'dan eşine yazdığı mektuplardan Stephen'in dayanma gücünü zorlayan pek çok olumsuzluğun varlığını çok sarıh bir şekilde görmekteyiz. Öncelikle Haçlı yolculuğunun bu kadar uzayacağını tahmin edemeyen Stephen, eşine *Antakya önünde duraklamadığımız takdirde beş hafta içinde Kudüs'te olacağız* diye yazmaktadır.⁴⁵ Nitekim öyle de oldu ve uzayan Antakya kuşatması, kontun sabrını tüketti. Kontu zorlayan diğer önemli bir unsur da açlık ve hava şartlarıydı. Mektubunda *pek çok kişinin açlıktan öldüğünü, aşırı soğuk ve şiddetli yağmurlar yüzünden büyük acılar çektiklerini ve kuşatmanın hala sürdüğünü* haber veren ve bazılarının Suriye'nin sıcağından şikâyet etmesinin doğru olmadığını, buranın kışının batının

³⁹ Anonim Haçlı Tarihi, s. 89-90, Guibert, *age*, s. 70-71, Ordericus, *age*, s. 112, Runciman, *age*, s. 171, Ordericus, Kürboğa'nın kuşatması esnasında duvarlardan ip sarkıtarak kaçanlar için *ip cambazları* yakıştırmayı yaparken; Radulphus Cadomensis, ordugâhtaki erzaktan çalarak kaçan Marangoz Wilhelm Carpentarius'un çadırının umumi tuvalet haline getirildiğini kaydetmiştir. Ordericus, *age*, s. 330, Radulphus, *age*, s. 86.

⁴⁰ Willermus, *age*, s. 172, Albertus, *age*, s. 201.

⁴¹ Bkz. Serkan Özer, "Antakya'yı Haçlılara Teslim Eden Hain Zırh Ustası Fîrûz", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 58 / 2017, s. 175-202.

⁴² Fulcherius, *age*, s. 80-81.

⁴³ Anonim Haçlı Tarihi, s. 123, Ordericus, *age*, s. 133-134, Albertus, *age*, s. 267-269, Radulphus, kontun ayrılışını çok muhtasar kaydetmiştir. Radulphus, *age*, s. 84.

⁴⁴ Willermus, *age*, s. 206-207.

⁴⁵ Demirkent, *age*, s. 34, Pryor, *age*, s. 36, Lamb, *age*, s. 135.

*kışı gibi sert*⁴⁶ olduğunu belirten Stephen'in bu sözleri, her ne kadar eşine yansıtmaya çalıştığı kahraman lider imajıyla çelişse de sefere dair olumsuz tutumunu resmetmektedir.

Bu konudaki en ilgi çekici kayıtlara tesadüf ettiğimiz fakat hiçbir kaynakla teyit edemediğimiz Antakya Şansonu'nun anlatımına göre Bohemond, Fırûz'dan büyük bir Türk ordusunun yaklaşmakta olduğunu haberini aldı. Daha sonra Le Puy Piskoposu Adhemar'ın liderlerden Müslüman ordusunu keşif için kimin gönderileceğine karar vermelerini talep etmesi üzerine orada bulunanların tamamı *Kont Stephen* adını verdiler. Otuz şövalye ve birkaç uşakla keşfe çıkan ve Kürboğa'nın büyük ordusunun savaş naralarını, borazan ve kös seslerini duyunca dehşete kapılan Stephen, keşiften dönerek etrafına toplanan liderlere bir açıklama yapamadı. Durumu anlayan Godefroi liderlere, kontun rahatsız olduğunu, iyileşmesi için İskenderun'a gitmesi gerektiğini ve kendisinin daha sonra geri geleceğini ifade etti.⁴⁷ Buna teşekkür eden Stephen, on ikişer altın verilen on iki adamın taşıdıkları bir sedye üzerinde yola çıktı. Gün batıncaya ve Antakya gözden kayboluncaya kadar sedyede taşınan kont, daha fazla beklemeyerek sedyeden zıplayarak indi. Antakya Şansonu'na göre hasta olmayan *hain* kont, Antakya'ya geri dönerek yalancılığını liderlere anlatmasını istemediği için muhtemelen çok para verdiği bu on iki adamla birlikte İskenderun'a doğru hızla yol aldı.⁴⁸

Anonim Gesta yazarı ve Willermus'un iddialarının aksine Tatikios'un değil, Haçlı askerleri için kötü bir örnek teşkil eden Stephen'in orduyu terk etmesi sonrasında firarlar artış göstermiştir. Nitekim Steven Runciman da bu gerçeği *şövalyeler arasında pek çoğu Etienne de Blois'in en akıllıca işi yaptığını söylüyordu* diyerek dile getirmektedir.⁴⁹ Raymondus da Stephen'in kaçışını duyanların da kaçmaya başladıklarını ve kontun bu bakımdan çok kötü bir örnek teşkil ettiğini açıkça kaydetmiştir.⁵⁰ Bu gelişmeler üzerine askerlerin ordudan kopmalarını önlemek için tedbirler alan Haçlı liderleri, ordudan ayrılmayı genel olarak yasaklayarak adı, gücü, konumu ne olursa olsun prenslerin izni olmadan ordudan ayrılan herkesin *tapınak hırsızı veya katil* olarak lanetleneceğini ve *ölüm cezasına çarptırılacağını* kararlaştırdılar. Willermus'un ifadesiyle bu karar üzerine kısmen ceza korkusundan kısmen de erdem aşkından firarlar azaldı.⁵¹ Fakat Antakya düştükten sonra da devam eden açlık⁵² nedeniyle fırsatını yakalayanlar, ordudan kaçarak şehrin dışında hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Öyle ki 10 Haziran 1098'de Bohemond'un eniştesi Grandmesnilli Wilhelm, onun kardeşi Albericus, Wido Trursellus ve Yoksul Lambertus şehirden kaçarak Süveydiye (St. Simeon) Limanı'na ulaşmayı başardılar.⁵³ Şehirden firarları önlemek için Bohemond'un emriyle kapılara nöbetçiler yerleştirilmiş olmasına rağmen⁵⁴ firarlar tamamen engellenemedi. Her ne kadar Willermus ve Albertus, Türklerin takibinden kurtulan kaçakların erzak tedarik ettikten sonra şehre dönme niyetinden bahsetseler de bunlar, Bizans topraklarına sığınmayı tercih edeceklerdi. Nitekim Bizans ve Latin gemilerinin bulunduğu Süveydiye Limanı'na ulaşan bu kaçaklar, onları yakından takip eden Türklerin ani saldırısıyla sarsıldılar. Willermus'un

⁴⁶ Munro, *age*, s. 7.

⁴⁷ *Chanson d'Antioche*, CCXXXIII.

⁴⁸ *Chanson d'Antioche*, CCXXXIV.

⁴⁹ Runciman, *age*, s.183, August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton 1921, s. 191.

⁵⁰ Krey, *age*, s. 191.

⁵¹ Willermus, *age*, s. 207-208.

⁵² Willermus'un tasvirine göre açlık öyle bir noktaya varmıştı ki asil veya aşağı tabakadan fark etmeksizin insanlar sokaklarda dilenmeye başlamışlar, pis-temiz ayrımı yapmadan buldukları her şeyi yemişlerdi. Atlar, eşekler ve diğer hayvanlar zaten çoktan tükenmişti. Willermus, *age*, s. 244-245.

⁵³ *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 114, Ordericus, *age*, s. 128-129, Albertus, *age*, s. 305, Willermus, bunların arasında Marangoz Wilhelm'in de bulunduğunu kaydetmiştir. Willermus, *age*, s. 239.

⁵⁴ Willermus, *age*, s. 240, Ralph Bailey Yewdale, *Bohemond I, Prince of Antioch*, Princeton University Department of History and Politics, Doctoral Dissertation, 1917, s. 68.

anlatımına göre seçkin 200 Türk süvarisinin hızlı baskını neticesinde mürettebatı katledilen limandaki gemilerin bir kısmına el konurken bir kısmı da ateşe verildi. Kıbrıs ve Rodos gibi adalardan gelen gemilerin geri dönmesine neden olan bu olay, Haçlılara gelen veya gelecek olan yardımları da olumsuz yönde etkiledi. Böylece kuşatılan Haçlıların mevcut kötü durumu daha da dayanılmaz bir hal aldı.⁵⁵

İskenderun'da bulunan Stephen ile karşılaşan Wilhelm von Grandmesnil ile yanındakiler, korkudan kaçtıklarını gizleyerek daha ziyade şehrin umutsuz durumunu ve belki de Kürboğa'nın eline geçmiş olabileceğini dile getirdiler. Bu esnada yayılan habere göre Aleksios, Haçlılarla yaptığı anlaşma gereğince büyük bir orduyla Antakya'ya yardıma gelmek için Akşehir'de (Philomelium) son hazırlıklarını yapıyordu. Bu gelişmeler üzerine Stephen, Aleksios'a ulaşmak için İskenderun'dan ayrıldı.⁵⁶

Stephen'in imparator ile konuşmasını detaylı bir şekilde tasvir eden Willermus, kontun Wilhelm ve Tatikios'u şahit göstererek korkaklığına gerekçeler uydurduğunu belirtmektedir. Yaşanan felaketleri sıralayan kont, ümitleri tükenen Haçlıların açlıkla imtihanının dayanılmaz bir hal aldığını belirterek Aleksios'a, *senin imparatorluğundan, adalardan ve liman kentlerinden umdukları yardım da her taraftan kesilmiştir, böyle bilesin* dedi. Kontun bu sözleri üzerine imparatorun, hiç ümidi kalmayan bir şehre yardıma giderek kendisini ve ordusunu tehlikeye atmasına gerek yoktu.⁵⁷ Anonim Gesta yazarına göre emrinde bulunan Bohemond'un üvey kardeşi Guido ve adamlarıyla gizli bir toplantı yapan Aleksios, *rezilce kaçmış olan bu sefil kontun (Stephen) anlattığına göre Antakya için bir ümit kalmadı, geri dönelim* diyerek ordusuna geri dönüş emri verdi. Stephen'i korkaklık, yalancılık ve şerefsizlikle itham eden Guido her ne kadar Aleksios'u ikna etmeye çalıştıysa da imparatorun kararı değişmedi.⁵⁸ Bu arada imparatorun dönüşüyle Haçlıların son yardım ümidini kaybettiğini kaydeden fakat bu duruma üzülmeyen Willermus, *imparator oraya gitseydi, bu zaferden dolayı diğerlerini kıskanacaktı. Eğer o, ordusuyla beraber oraya gelmiş olsaydı, galibiyetin kendi kuvvetleri sayesinde kazanıldığını zannedecek ve bunun onuru hakkında hak iddia edecekti* sözleriyle Bohemond'un Antakya'yı gasbını meşrulaştırmaya çalışmaktadır.⁵⁹ Bu durumda açlıkla ve Kürboğa'nın kuşatmasıyla uğraşan Haçlıların, imparatorun dönüşüne öfke duymalarına karşın bu karara sevinen tek kişi Bohemond oldu.⁶⁰ Zira Bohemond, Antakya'yı fetheden ve Kürboğa'ya karşı başarılı bir savunma veren lider konumuna yükselerek Bizans'a karşı elini biraz daha güçlendirme fırsatı yakalamış ve böylece Antakya üzerindeki hâkimiyet iddialarını da temellendirmiş oldu. Böylece Bizans'ın tek dostu olarak imparatorun haklarını korumaya çalışan Raymond'un itirazları da artık bir anlam ifade etmiyordu zira yukarıda ifade edildiği üzere Bohemond, fatih konumuna yükselmişti.

⁵⁵ Willermus, *age*, s. 247-248, Albertus, *age*, s. 303-305, *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 114, Guibert, *age*, s. 90-91, Ordericus, *age*, s. 129, Bu kaçakların aslında çok iyi savaşçılar olduğundan bahseden Radulphus, açlık ve sıkıntılar dolayısıyla kaçma rezilliğini sergilediklerini düşünmektedir. Radulphus, *age*, s. 86.

⁵⁶ Willermus, *age*, s. 249-250, İmparator bu sefere çok iyi hazırlanmıştı. Radulphus Cadomensis, imparatorun 100 bin kişilik bir ordu hazırladığını kaydederken Albertus, ordudaki Latinlerin 40 binden fazla olduğunu haber vermiştir. Radulphus, *age*, s.96, Albertus, *age*, s. 311.

⁵⁷ Willermus, *age*, s. 250-251, Albertus, *age*, s. 313, Ordericus, *age*, s. 134, Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 43, Runciman, *age*, s. 183-184, Radulphus Cadomensis, olanları Stephen'den dinleyen Aleksios'un, Antakya'ya yardıma gitmek hususunda üzerinde bir baskı hissettiğini ancak kontun, *Türklere karşı çıkarsanız ordunuz kolay lokma olur* sözleri karşısında korkuya kapıldığını kaydetmektedir. Radulphus, *age*, s. 96.

⁵⁸ *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 123-125, Willermus, *age*, s. 251, Radulphus, *age*, s. 97, Ordericus, *age*, s. 134-135, Albertus, *age*, s. 313, Runciman, *age*, s. 184, Kostick, *agm*, s. 38.

⁵⁹ Willermus, *age*, s. 252, Stephen'in oynadığı rol, korkaklığı veya kötü niyetiyle değil ancak becerisizliği ve muhakeme yeteneğinin zayıflığıyla değerlendirilmelidir. Brundage, *agm*, s. 395.

⁶⁰ Runciman, *age*, s. 178.

Özetle, Haçlı-Bizans ilişkilerinde ve Antakya'nın kaderinde Stephen'in kuşatmadan ayrılması, Tatikios'un ayrılışından daha büyük etkilere sahiptir diyebiliriz. Zira Bohemond, Tatikios'un orduyu terk etmesi dolayısıyla şehrin hâkimiyetinde kendisini hak sahibi görsede kontun yönlendirmesiyle imparatorun şehre yardıma gelmeyişi onun şehre hâkim olmasında daha belirleyici olmuştur. Çünkü imparatorun Antakya'ya geliyor olmasıyla korkuya kapılan Kürboğa'nın bu haberle kendine olan güveni yeniden tazelendi⁶¹ ki bu kaçaklar sadece kuşatmadan kaçmamışlar aynı zamanda Haçlılara gelen yardımı da engellemişlerdi. Bizans'tan yardım umudunu kaybeden Haçlıların durumu çok kötüleşti, öyle ki Kürboğa'ya karşı savaşmak için evinden çıkmayan insanları Bohemond, ancak mahalleleri ateşe vererek dışarı çıkarabildi.⁶²

3. Kont Stephen'in Haçlı-Bizans İlişkilerine Etkisi

Dönemin kaynakları, Kont Stephen'in yaşanan zorluklara dayanamadığı ve Kürboğa'nın güçlü bir orduyla yaklaştığı haberini aldığı için korkuya kapılıp hastalık bahanesiyle Haçlı ordusunu terk ettiğini kaydetmektedir. Hatta Raymondus, Stephen'in Türklerin geldiğini haber alınca korkup kaçmayı tercih ettiğini çok sarıh bir şekilde belirtmiştir.⁶³ Peki, Kont Stephen gerçekten hasta olduğu için mi ordudan ayrıldı, yoksa Haçlı kroniklerinin ifade ettiği üzere gerçekten korkak ve hain miydi? Öncelikle kontun hasta olduğunu kaydeden kaynaklarda, bu hastalığının ne olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Modern araştırmacılar bazılarını, kontun *post-travmatik stres bozukluğu* yaşamış olabileceğini tahmin ederlerken⁶⁴; bazıları da hastalığın *Tanrı'nın Ordusu*'nu terk etmek için geçerli bir bahane olmadığı kanaatinde dirler.⁶⁵ Örneğin Fransız Kralı II. Philippe Auguste'nin, yaşadığı ağır ateşli hastalık nedeniyle Üçüncü Haçlı Seferi'nden ayrılması bile acımasız eleştirilerin önüne geçememiştir.⁶⁶ Kaldı ki Stephen'in Kral Philippe gibi ağır bir hastalığı yoktu. Bu bakımdan Haçlı seferlerindeki en alçaltıcı davranış biçimi olan Stephen'in bu kaçıışı, kroniklerde çok ağır şekilde eleştirilmiştir. Kaynakların bu konudaki acımasızlığı, kaçanların yalan-yanlış ifadelerinin Haçlı seferlerinin geleceğine zarar vermesinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim Raymondus, bu yalan haberleri duyunca eserini kaleme almaya ve gerçekleri anlatmaya karar vermişti.⁶⁷

Ancak kaynaklara rağmen modern tarih yazımında Stephen'in kaçışını hainlik veya korkaklık olarak değerlendirmeyen James A. Brundage ve John H. Pryor, bunu insani bir davranış biçimi olarak yorumlamışlardır. Mezkûr yazarlara göre Stephen'in otoriter eşine ve ailesine olan düşkünlüğü, ülkesine dönmesinde başat rol oynamıştır. Kontun güçlü bir şahsiyet olan eşine mektuplarındaki hitap etme biçimi ve onu etkileme gayreti buna delil olarak verilmiştir.⁶⁸ Örneğin Antakya kuşatması esnasında yazdığı mektupta kont, eşine *evimden çıkarken bana verdiğin altın, gümüş ve diğer zenginliklerin iki katına sahibim* diyor ve tek bir

⁶¹ Willermus, *age*, s. 253.

⁶² Willermus, *age*, s. 253-254, Ordericus, *age*, s. 132, Guibert, *age*, s. 93, Haçlıların Antakya'yı zaptı için ayrıca Bkz. Özlem Genç - Harun Korunur, "Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi", *Studies of the Ottoman Domain*, VI / 10 - 2016, s. 59-82, Serkan Özer, "Haçlıların Antakya'yı Zaptına İslam Dünyasının Tepkileri", *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I, Erzurum 2015, s. 65-92.

⁶³ Krey, *age*, s. 173.

⁶⁴ Eran Dolev MD, Nachshon Knoller MD, "Military Medicine in the Crusaders' Kingdom of Jerusalem", *IMAJ*, III / 2000, s. 391.

⁶⁵ Thomas Gregor Wagner - Piers D. Mitchell, "The Illnesses of King Richard and King Philippe on the Third Crusade: An Understanding of Arnaldia and Leonardie", *Crusades*, X, Ashgate, 2011, s. 41.

⁶⁶ Kralın, ülkesine dönüşü üzerine Fransız yazarlar, hastalığı nedeniyle kralı haklı çıkarmaya çalışırken diğer yazarlar (özellikle İngiliz) kralın *kutsanmak bir yana lanetlendiğini* kaydetmişlerdir. *Arnaldia ve Leonardie* kelimeleriyle ifade edilen hastalığın belirtileri yüksek ateş, terleme, titreme, saçların dökülmesi ve tırnakların düşmesi şeklinde görülmektedir. Wagner - Mitchell, *agm*, s. 38, 41.

⁶⁷ Kostick, *agm*, s. 36.

⁶⁸ Pryor, *agm*, s. 56-57, Brundage, *agm*, s. 382.

adamını bile kaybetmeden yedi savaşa katıldığını ifade ediyordu.⁶⁹ Fakat ne Aleksios'un hediyeleri ne de savaş ganimetleriyle mal varlığını artıramamış olan Stephen'in tek amacı eşini etkilemeye çalışmaktı.⁷⁰ Bu durum, Stephen'in seferin lideri olması meselesinde de karşımıza çıkmaktadır. Stephen, Antakya önlerinden yazdığı mektupta eşine *istemememe rağmen liderlerin ortak kararıyla tüm seferin lideri seçildim* demektedir.⁷¹ *Tüm liderlerin ortak kararıyla seferin lideri seçilen Kont Stephen...* diye başlayan kroniklerin, bu bilgiyi teyit etmelerine karşın gerek olayların seyri gerek de Bohemond ve Godefroi'nin seferi yönlendirmesi bu bilginin doğruluğunu şüphede bırakmaktadır. Ancak yazarlar, Bohemond ile Raymond arasındaki anlaşmazlığın çözümünde faydalı olabileceği için Stephen'in seferin lideri olarak seçilebilmiş olma ihtimalini de göz önünde bulunduruyorlar.⁷² Tüm bunlara karşılık sefere katılmış olan Radulphus Cadomensis, bu liderlik konusuna az da olsa bir açıklık getirmiş ve seferin lideri seçildiğinden bahsetmediği Stephen'i çatışmalarda ve alınan kararlarda Bohemond ve Godefroi ile ortak lider olarak sunmuştur.⁷³ Bu durumda eğer Stephen gerçekten seferin lideri olarak seçilmiş ise kaçıışı apayrı bir hainlik barındırıyor demektir. Mesela Aleksios'a dönmesini bizzat seferin lideri tavsiye etmiştir. Ancak bu defa da Haçlı liderlerinin Alekios'u suçlarken Stephen'i sıradan bir kaçak olarak değerlendirmeleri anlamsız kalmaktadır.

Peki, Stephen'in Haçlı seferindeki konumu tam olarak nedir? Harold Lamb'ın çok isabetli ifadesiyle Stephen'in eşine yazdıklarıyla seferde yaptıkları birbirine uymamaktadır.⁷⁴ Tüm sefer boyunca lider olarak herhangi bir faaliyetine rastlamadığımız Stephen ile ilgili Steven Runciman, *Stephen muhtemelen ordunun idari işleri ile görevlendirilmiş ve iaşenin organizasyonundan sorumlu tutulmuştu* demektedir.⁷⁵ Nitekim James A. Brundage de Stephen'in liderliğinin tüm ordunun liderliği olarak düşünülemeyeceğini, yüksek rütbeli bir memur olarak anlaşılmasının daha doğru olacağını ve kontun daha ziyade erzak temini ve askerlerin günlük ihtiyaçlarından sorumlu olduğunu ifade ile Steven Runciman'ın fikrine uymaktadır.⁷⁶

Yukarıdaki yazarların şüpheyile yaklaştığı diğer bir nokta da Stephen'in kaçış tarihidir. Fulcherius, Stephen'in ayrılış tarihini 2 Haziran 1098 olarak verirken Willermus, Bohemond'un liderlerle yaptığı toplantıda şehrin o gece teslim edileceğini söylediğini bildirmektedir. James A. Brundage'nin⁷⁷ görüşünün aksine Stephen'in bundan habersiz olması düşünülemez. Yani Stephen, Fîrûz'u bildiğine göre gerçekten o gece şehrin düşeceğini anlayamadı mı? Bir başka soru ise şehrin o gece düşeceğini bilen liderler, kontun gidişine neden ses çıkarmadılar? Daha bunun gibi birçok soru sorulabilir. Antakya Şansonu'nun rivayetini bir kenara bıraksak bile kontun sahip olduğu tüm adamlarıyla kuşatmadan ayrılmasına Haçlıların engel olmamış olması zayıf bir ihtimaldir. Bu halde kontun gerçekten hasta olduğu ve İskenderun'a sağlığına kavuşmak için gittiği göz önüne alınsa dahi onun hastalığı da soru işaretleri barındırmaktadır. Zira 2 Haziran'da Antakya'dan ayrılan kontun çok hızlı bir şekilde iyileşmiş olarak 7 Haziran'da Antakya yakınlarında Kürboğa'nın ordusunu gözlemlediğini biliyoruz. Ayrıca eğer Stephen ülkesine dönmek niyetiyle kuşatmadan

⁶⁹ Munro, *age*, s. 5, Brundage, *agm*, s. 387, Murray, *agm*, s. 243-244, Kaleli, *agm*, s. 231.

⁷⁰ Pryor, *agm*, s. 38-39.

⁷¹ Munro, *age*, s. 5.

⁷² Pryor, *agm*, s. 37-38.

⁷³ Radulphus, *age*, s. 80, 82.

⁷⁴ Lamb, *age*, s. 279.

⁷⁵ Runciman, *age*, s. 178, 25 nolu dipnot.

⁷⁶ Brundage, *agm*, s. 386-387.

⁷⁷ Brundage, *agm*, s. 388.

ayrılmışsa Haçlı liderlerinin bu niyetle yola çıkan birinden, ümitle yardım beklmeleri de pek mantıklı değildir.⁷⁸

29 Mart 1098 tarihli mektubunda mümkün olan en kısa zamanda ülkesine dönme isteğinden bahsetmiş olan kontun bu ifadesini James A. Brundage, onun Haçlı seferini kafasında bitirmiş olduğu şeklinde yorumlamıştır. Mektubun yazıldığı tarih ile kontun kuşatmadan ayrılışı arasında iki aylık sürenin bulunduğu dikkat çeken Brundage, kontun ya Antakya'nın düşeceğine inandığı anda ya da şehir gerçekten düşünce ordudan ayrılacağını ileri sürmüştür. Böylece kont, bir Haçlı olarak görevini yerine getirmiş olacaktı.⁷⁹ Bu yorum ise Stephen'in kuşatmadan ülkesine dönmek amacıyla ayrıldığını savunan Willermus'u haklı çıkarmaktadır. Çünkü Willermus'a göre kont, şehir düşerse geri gelecek düşmezse ülkesine dönecekti. Stephen, gerçekten Willermus'u haklı çıkararak Antakya'nın düştüğünü haber aldığı anda geri gelmiş fakat Kürboğa'nın büyük ordusunu görünce tekrar İskenderun'a dönmüştür. Stephen'in bu davranışı anlaşılabilir niteliktedir. Albertus'un zikrettiği şekilde yanında 4000 kişi olsa dahi Stephen, ne Kürboğa'ya karşı çıkabilir ne de şehre yardım edebilirdi. Güvenliğini düşünmesi gayet tabii görünmektedir.⁸⁰ Stephen hakkında çok sert ifadeler kullanmayan ve onun gerçekten hasta olduğuna inanan Guibert'in kaydına göre de Stephen başlangıçta ya aczinden ya da isteksizliğinden Antakya'ya yardım götürmeyi geciktirmiş ancak şehrin yakınlarına kadar gelip Türk ordusunu gördükten sonra geri çekilmiştir. Kontun ne sürede iyileştiği ya da ne miktarda bir kuvvetle Antakya'ya yardım götürebileceği sorularını bir kenara bırakan Guibert'e göre Haçlıların Antakya'da ölecekleri kesindir ve kont da kendi güvenliğini düşünerek geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁸¹

Anadolu'da hareket halinde olan Aleksios'un yanına giden Stephen'in verdiği bilgiler doğrultusunda imparator, ülkesine döndü. Haçlıların Bizans'ı hain olarak suçlamalarına karşılık Stephen'in imparatora verdiği bilgilerin gerçeği yansıttığı düşünülebilir. Zira Stephen, Kürboğa'nın ordusunu görüp korkuyla döndüğü sırada Haçlılar mahvolmanın eşiğindeydiler ve Aleksios da tam olarak bu bilgiye binaen dönmeye karar verdi. Bu bakımdan Haçlıların Kürboğa'yı yenilgiye uğrattıklarını bilmeyen Aleksios, bunların yok edildiğini var sayarak hareket etti. Bu bilgiyi kendisine ulaştıran da sıradan bir Haçlı değil bizzat seferin lideri seçilen kişiydi. Bu, Bizans bakış açısı olarak ileri sürülebilir. Fakat bu durum Haçlıların Bizans'a bakışını değiştirmeleri için geçerli bir gerekçeydi; zira imparator, kendilerini yüzüstü bırakmıştı. Buna karşılık Haçlıların iddialarını güçlendiren nokta da şu olabilir ki Stephen, Aleksios'a gelmiş/gönderilmiş resmi bir elçi değil, sıradan bir kaçıktı ve onun fikirleri Haçlıları bağlamıyordu.⁸²

Her ne kadar Aleksios, şahsının ve ordusunun güvenliğini düşünerek dönmüşse de yine de suçsuz sayılmaz. Bu durumun farkında olan imparatorun kızı Anna Komnena, babasının haklılığını ispatlamaya çalışmaktadır. Babasının Antakya'ya gitmeyip dönüşü hususunda uzunca bir gerekçe sunan Anna Komnena'ya göre Aleksios, Antakya'ya yardıma bir an önce gitmek istemesine rağmen Batı Anadolu'da yaşanan istila buna engel oldu. Çaka Bey'in, Bizans topraklarını talan ettiğine dair hatalı kaydına rağmen Batı Anadolu'nun ele geçirilmesi

⁷⁸ Pryor, agm, s. 44-46.

⁷⁹ Brundage, agm, s. 388, Lilie, age, s. 15.

⁸⁰ Pryor, agm, s. 46-47, Brundage, agm, s. 389.

⁸¹ Guibert, age, s. 95-96, Eğer kont gerçekten hastaysa ve İskenderun'da sağlığına kavuşup geri dönme niyetindeyse her halükarda Kürboğa'nın kuşatması onun kararını etkilemiş ve kont bu defa gerçekten korkuya kapılarak geri dönmüştür. Pryor, age, s. 58.

⁸² Lilie, age, s. 39, 47.

Bizans için öncelikliydi.⁸³ Anna Komnena'nın diğer kaynaklarda yer almayan rivayetine göre Kürboğa Antakya'yı kuşatırken Selçuklu Sultanı, İsmail adındaki oğlunu, Haçlılara yardıma hazırlanan Aleksios'a engel olması için yollamıştı. Bu durumda büyük bir risk altında olan Aleksios'un yola devam etmesi çok tehlikeliydi. Haçlıları kurtarmak için yapacak bir şey kalmadığından imparator, İstanbul'u kaybederim endişesiyle Antakya'ya yardıma gitmekten vazgeçti.⁸⁴

İmparatorun hareketi bir noktada anlaşılabilir bir durumdur. Zira Antakya'dan kaçanlar, kendilerini suçsuz göstermek adına şehrin zor durumuna, Kürboğa'nın ordusunun büyüklüğüne ve Haçlıların tamamen yok edilmiş olma ihtimaline vurgu yapmışlardır. Ayrıca imparatorun temsilcisi Tatikios'un da Antakya'da yaşanan zorluklara şahit gösterilmesi onun bu kararında etkili olmuştur. Durum bu kadar vahim iken Aleksios'un sonucu belli olmayan bir maceraya girişmesi düşünülemezdi. Anna Komnena'nın kaydı dikkate alındığında Kürboğa'nın Antakya sonrası Bizans üzerine olası bir saldırısı, Batı Anadolu'daki kazanımların ve belki de başkentini kaybedilmesine neden olabilirdi.⁸⁵

4. 1101 Yılı Haçlı Seferleri ve Kont Stephen

Kudüs'ün zaptı sonrasında doğuda kurulan Haçlı devletlerine insan gücü sağlamak için hayata geçirilen 1101 Yılı Haçlı Seferleri, birçok Haçlı kroniğinde *İkinci Sefer* olarak anılmasına rağmen batılı araştırmacılar Anadolu'dan çıkamayan Haçlıların bu başarısızlığını sıralamaya dâhil etmemektedirler. Işın Demirkent'in dile getirdiği üzere Anadolu'daki Türk varlığının geleceği açısından son derece önemli olan 1101 Yılı Haçlı Seferleri, bu büyük tehdit karşısında birleşmeyi bilen Türklerin kesin galibiyetiyle sonuçlanmış ve Türkler, Anadolu'ya sağlam bir şekilde yerleşmişlerdir.⁸⁶ Sefere katılan üç ordudan ilki Milano Başpiskoposu Buisli Anselm'in idaresindeki Lombardlar ile Blois Kontu Stephen'in kumandasındaki Fransızlar ve Marşal Konrad'ın idaresindeki Almanlardan; ikincisi Nevers Kontu II. Guillaume'nin kumandasındaki Fransızlardan ve sonuncusu da Aquitania Dükü (ve Poitou Kontu) IX. Guillaume idaresindeki Fransızlar ile Bayvera Dükü IV. Welf'in yönetimindeki Almanlardan oluşuyordu.⁸⁷

Sefere katılacaklara selefi II. Urbanus'un vaad ve tehditlerini tekrarlayarak işe başlayan Papa II. Pascalis, daha önce Haçlı yemini edip de bunu yerine getirmeyenlere kilise merkezlerinin baskı yapmalarını emretmiştir. Böylece *kınama* ve *aforoz* 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin itici gücü haline geldi.⁸⁸ Papanın bu aforoz tehditleri, daha önce evinden hiç çıkmayan tembelleri, İtalya'dan ya da yoldan dönenleri ve Antakya'dan kaçışlarıyla *ip cambazları* olarak anılmaya başlayan tüm kaçakları kapsamaktaydı.⁸⁹ Papanın bu emrinin sefere katılma kararında etkili olup olmadığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan Stephen için eşi Adela'nın baskıları daha önemliydi. Zira kontun ilk seferde hastalığını bahane

⁸³ Anna Komnena, *age*, s. 336, Olayların seyrinden Aleksios'un Haçlılara yardıma gitmek için çok da acele etmediği anlaşılıyor. Önce fırsattan yararlanarak Batı Anadolu kıyılarını hâkimiyeti altına aldı, sonra Antakya'ya hareket etti. Kaleli, *age*, s. 249.

⁸⁴ Anna Komnena, *age*, s. 340-341.

⁸⁵ Lilie, *age*, s. 38, Kaleli, *age*, s.249-250.

⁸⁶ Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 17-19, 55-56, Aynı yazar, *Kılıç Arslan*, s. 46-47, Ayrıca Bkz. Gürhan Bahadır, "1101 Yılında Türk-Haçlı Mücadelelerinin Anadolu Tarihindeki Önemi", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, V / 2015, s. 77-108.

⁸⁷ Demirkent, *agm*, s. 25, Aynı yazar, *age*, s. 35.

⁸⁸ Ordericus, *age*, s. 288, Demirkent, *agm*, s. 23-24, Aynı yazar, *age*, s. 34-35, Pryor, *agm*, s. 51, Sayime Durmaz, "Haçlıların Çankırı Yürüyüşü", *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, X – 2012, s. 133.

⁸⁹ James Lea Cate, "The Crusade of 1101", *A History of the Crusades*, I, The University of Wisconsin Press, Madison 1969, s. 345.

ederek Antakya'dan kaçıışı ve Haçlı yeminini yerine getirmeyişi eşi Adela'ya göre bir utanç kaynağıydı ve düzenlenecek bu Haçlı seferi, Stephen'in şeref ve itibarını kurtarması için bir fırsattı.⁹⁰

Ordericus'a göre Antakya kuşatmasından kaçtığı için pek çok kimse tarafından kınanmış olan kontu, itibarını kurtarması için eşi sefere katılmaya zorlamıştı. Buna karşılık Stephen ise seferin zorluklarını yaşamış biri olarak bu fikre biraz mesafeli duruyordu. Nihayet utanç galip geldi ve kont, istemeyerek de olsa Haçlı seferine katılmaya karar verdi.⁹¹ Onun sefere katılma kararını yine utanca, pişmanlığa ve önceki hatalarını telafi gayretine bağlayan Willermus ise daha sert ifadeler kullanmayı tercih etmiştir: [Haçlı Seferine katılanlar arasında] *aynı zamanda akıllı, ileri görüşlü Chartres ve Blois Kontu Stephan da vardı, ancak o da Antakya'nın zaptından sonra mücadeleden korkarak yoldaşlarını terk etmiş ve utanç verici kaçıışıyla kendine sonsuz bir şerefsizlik satın almıştı. Bu, daha önceki hatasını telafi etmek ve kendisinin hak ettiği utancı temizlemek için görkemli bir maiyetle birlikte sefere hazırlandı.*⁹² Fulcherius ise eski metbuu hakkındaki tavrını koruyarak sadece *Antakya'da ordumuzdan ayrılan Kont Stephan da artık yolculuğunu tamamlamaya karar vermişti* demekle yetinirken Albertus, kontu pişmanlık yola çıkarmıştı kaydını düşmektedir.⁹³

Birinci Haçlı Seferi'nde iyi bir intiba bırakmayan Stephen, 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nde daha aktif, daha mantıklı ve daha cesur bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Kontu ilk olarak Lombardların, Antakya Prinkepsi Bohemond'un⁹⁴ esir tutulduğu Niksar'a yürüme kararına Aleksios ve Raymond ile beraber karşı çıkarken görmekteyiz. Nitekim Stephen'in dile getirdiği üzere İzmit üzerinden Anadolu'yu geçme girişimi daha makul ve güvenli görünmekteydi. Ancak Stephen ve diğerleri, sayılarına çok güvenerek Paflogonya'dan Niksar'a ve hatta Horasan ve Bağdad'a ulaşmaya karar veren Lombardların kararları üzerinde etkili olamadılar.⁹⁵ Aleksios tarafından seferin liderliğine getirilen Raymond ve Stephen'in Lombardlardan ayrı bir yol izlemeleri mümkün olmadığı için kontlar da yanlarına General Tzitas kumandasında verilen 500 Türkopol ile harekete geçtiler.⁹⁶

Haçlı tehlikesi karşısında, mücadele halinde bulunduğu Danişmendliler ile anlaşmaya varmayı tercih eden ve Haçlıların önü sıra yiyecek ve içecek kaynaklarını körelterek çekilen Sultan I. Kılıç Arslan ve müttefikleri, nihayet Merzifon yakınlarında Haçlı ordusuna saldırdı.

⁹⁰ Demirkent, agm, s. 27-28, Stephen'in sergilediği korkaklığın kısa sürede Avrupa'da yayıldığını kaydeden Steven Runciman, kontun durumunu çok iyi özetlememiştir: *...hiç acele etmeden yurduna, hiddetinden tir-tir titreyerek kocasından utanan refikasının yanına döndü. Zevcesi, namusunu temizlemesi için onu tekrar doğuya gönderinceye kadar durup dinlenmeden dırdır etti.* Runciman, age, s.184-185.

⁹¹ Ordericus, age, s. 289, Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1992, s. 17, Mulinder, agm, s. 1122-1123, Cate, agm, s. 349.

⁹² *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği, II -Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine Kadar (1099-1143)-*, Çev: Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 81.

⁹³ Fulcherius, age, s. 147, Albertus, age, s. 593-595, John H. Pryor, Ordericus'un kayıtlarını şüpheli bulmuş ve Stephen'in çok samimi bir şekilde, Haçlı seferi vaaz edilir edilmez sefere katılma kararı olarak tövbe yolculuğuna çıktığını iddia etmiştir. Pryor, agm, s. 51-52.

⁹⁴ Danişmendli Gümüştekin'in taarruzlarından bunalan Malatya hâkimi Gabriel, Antakya Prinkepsi Bohemond'dan yardım istemiş, ancak Malatya'ya yardıma giderken Gümüştekin'in pususuna düşen Bohemond, esir edilerek Niksar'da hapsedilmişti (15 Ağustos 1100). Bkz. Işın Demirkent, "Antakya Prinkepsi Bohemond'un Esir Alınması, Niksar'da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması (1100-1103)", *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, Yay. Haz: Ebru Altan, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 113-121, Yewdale, age, s. 92-93.

⁹⁵ Albertus, age, s. 595, Guibert, age, s. 137-138, Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 28-29, Altan, agm, s. 576-577, Cate, agm, s. 354, Runciman, age, s. 17-18, Brundage, agm, s. 391-392.

⁹⁶ Anna Komnena, age, s. 346, Albertus, age, s. 597, Ordericus, age, s. 295, Cate, agm, s.354, Küçüksipahioğlu, agm, s. 73, Türkopol, Bizans ordusunda ücretli olarak görev yapan Türk asıllı askerlere denir. Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XXV / 2009, s.53-69. (XI-XII. Yüzyıllar)

Merzifon Savaşı'nda (5 Ağustos) Türkler karşısında konumlanan beş Haçlı birliğinden Kuzey Fransızlarına kumanda eden Stephen, öncü olarak savaşan Lombardların ve onların yerini alan Almanların dağılması üzerine öne çıktı. İlk teşebbüsü başarılı olmayan ve Türk okçularına dayanamayan kont, karargâhına çekilmek zorunda kaldı. Ancak işlerin yolunda gitmemesi üzerine tekrar yardıma koşan Stephen, akşama kadar cesurca savaşmasına rağmen yenilmekten kurtulamadı ve adamlarının birçoğunu savaş meydanında bırakarak kaçtı.⁹⁷ Stephen'in çekilmesi üzerine Türkopoller ile ileri atılan Raymond, ok ve yayı çok etkili bir şekilde kullanan Türklerin ani baskını karşısında etki gösteremedi. Türkopollerin kaçışıyla Raymond da Provence askerlerinin tamamının kılıçtan geçirildiği savaş alanından kaçarak bir tepeye sığındı. Bunu gören Stephen 200 adamı ve Konrad ile beraber Raymond'u sığındığı tepeden kurtardı.⁹⁸ Kurtulmayı başaranlar Bizans arazisine sığınarak önce Bafra ve Sinop'a, oradan da İstanbul'a kaçtılar. Haçlı seferine büyük umutlar bağlamış olan Aleksios, başlangıçta çok kızsza da zamanla öfkesi yatıştı.⁹⁹

Kaçanları Bizans arazisinde takip etmeyi uygun bulmayan Türkler, Haçlıların ikinci grubunun Anadolu'ya geçtiğini haber almıştı. Nevers Kontu'nun idaresindeki Fransız Haçlı ordusu, ilk Haçlı grubunun güzergâhını takip ederek Ankara'ya ulaştı. Burada orduya rastlayamadıkları için Konya istikametinde devam etmeyi daha güvenli bulan Haçlıları, Kılıç Arslan ve Danişmendli Beyi yakından takip ediyordu. Nihayet bu ordu da Konya yakınlarında imha edildi. Aleksios'un tavsiyesine uyan üçüncü Haçlı grubu ise Birinci Haçlı Seferi ordularının güzergâhını izlediyse de Türklerin Akgöl Ovası'ndaki ani baskını sonucunda bu ordu da yok edildi.¹⁰⁰

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin her üç ordusunun Anadolu'daki faaliyetlerinde dikkat çeken tek husus belki de askerlere mezar olan Anadolu'da sadece liderlerin kurtulmuş olmasıdır ki bunlardan biri de Stephen'dir. Mart ayından itibaren İstanbul'dan hareket etmeye başlayan liderlerden Kont Welf'i, hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Yabancı Bernard çok iyi karşılayarak Tankred'in yanına Antakya'ya gönderirken; Raymond'u ise savaş alanından kaçmak ve Hristiyanlara ihanet etmekle itham ederek tutukladı.¹⁰¹ Haçlı liderlerinin araya girmeleriyle serbest bırakılan Raymond, Tartus'u zapt etmeyi başardı. Ele geçirilen şehirde halkın bir kısmı katledilirken bir kısmı da esarete sürüklendi. Raymond, Kudüs yolculuğuna devam etmeyerek bu şehirde kalırken diğerleri Kudüs'e doğru hareket ettiler.¹⁰² Fulcherius ve Willermus'un kayıtlarına göre Kudüs Kralı, doğruya gelenleri bizzat karşılamak ve bu yolculukta güvenliklerini sağlamak için on sekiz gün Beyrut'ta beklemişti. Kral tarafından karşılanan Poitou Kontu ve Akitania Dükü William, Blois Kontu Stephen, Burgund Kontu Stephen, Vandome Kontu Gottfried, Lusignan Kontu Hugo ve Toulouse kontunun kardeşi gibi birçok asilzade, Kudüs'e ulaşarak Paskalya Bayramı'nı kutladılar. Bu vesileyle nihayet Haçlı yemini yerine getiren ve doğuda pek fazla kalma niyetinde olmayan Stephen, ülkesine dönmek için hareket etti. Kayıtlara göre Stephen'in bindiği gemi ters esen rüzgârlar nedeniyle uzunca bir süre denizde dolaştıktan sonra Yafa'ya dönmek zorunda kaldı.¹⁰³ Yani bu bir zorunluluktur. Ancak diğer kaynakların aksine Stephen'in *İsa aşkına* doğuda kaldığını yazan Ordericus, bu

⁹⁷ Albertus, *age*, s. 607-609.

⁹⁸ Albertus, *age*, s. 609-611, Demirkent, *agm*, s. 38-39, Cate, *agm*, s. 356, Pryor, *agm*, s. 53-54, Demirkent, *age*, s. 41, Runciman, *age*, s. 19-20.

⁹⁹ Albertus, *age*, s. 615-617, Ordericus, *age*, s. 297, Anna Komnena, *age*, s. 347, Cate, *agm*, s.357.

¹⁰⁰ Demirkent, *agm*, s.42-53, Aynı yazar, *age*, s. 42-46, Küçüksipahioğlu, *agm*, s. 75-76, Cate, *agm*, s.358-362.

¹⁰¹ Albertus, *age*, s. 631-633, Durmaz, *agm*, s. 140.

¹⁰² Fulcherius, *age*, s.149, Willermus, *age*, s. 84 Runciman, *age*, s. 47-48.

¹⁰³ Fulcherius, *age*, s. 149-150, Willermus, *age*, s. 94, Albertus, *age*, s. 639, Runciman, *age*, s. 62.

durumu idealize ederek kont ve yanındakilerin, çok kararlı bir şekilde Fâtımîler ile yaşanacak savaşı beklemeye başladıklarını belirtmiştir.¹⁰⁴

5. İkinci Remle Savaşı (17 Mayıs 1102) ve Kont Stephen'in Ölümü

Kudüs'ün 15 Temmuz 1099 tarihinde zapt edilmesiyle başlayan Fâtımî-Haçlı askeri mücadelesi, 12 Ağustos 1099'daki Askalân Savaşı ve ardından da 7 Eylül 1101'deki Remle Savaşı ile devam etti. Birinci Remle Savaşı'ndan Kudüs'e dönen Kral Baudouin, Fâtımî vezirinin oğlu Şerefü'l-Meâlî kumandasında büyük bir Fâtımî ordusunun Askalân'da toplandığını haber aldı. 16 Mayıs 1102'de Remle'ye ulaşan Fâtımî ordusu ilk olarak şehrin varoşlarını yağmaladı ve içinde elli muhafızın bulunduğu şehir kulesini yıkmaya çalıştı. Fâtımîlerin Aziz George Kilisesi'ni ele geçirme teşebbüsleri de akamete uğrayınca başpiskopos, Baudouin'den yardım istedi. Bunun üzerine Stephen, krala gelecek birlikleri beklemekten savaşa girmemesi hususunda çok mantıklı tavsiyelerde bulundu. Ancak kontun Antakya'da sergilediği korkaklık hala unutulmamıştı ve kont ile Lombardlar alay ederken rivayete göre kral da Stephen'e, bu konuda söz hakkı olmadığını hatırlattı.¹⁰⁵ Derhal yola çıkan¹⁰⁶ krala Vendome Kontu Geoffry, Burgundy Kontu Stephen ve Raymond'un kardeşi VI. Hugue da katıldılar. Fulcherius'e göre Fâtımî ordusunun en fazla 1000 kişiden oluştuğunu tahmin eden kral, tedbirsiz davranıp takviye birlikleri beklemekten savaşa girdi. Ancak maiyetindeki 200 askeriyle birlikte 20 bin kişilik Fâtımî ordusu tarafından kuşatılan kral, Stephen ve birkaç şövalyeyle birlikte kaçarak Remle'ye sığındı.¹⁰⁷ Kendi adamlarının kaçma tavsiyelerine uymayan kral, daha önce yardım ettiği bir Arap şefinin ikazını dikkate aldı ve Remle'yi terk ederek dağlık alanlara kaçtı.¹⁰⁸ İslam kaynaklarının rivayetine göre Remle'den kılık değiştirerek kaçan kral, saklandığı sazlıkların ateşe verilmesi üzerine ağır bir şekilde yaralanmıştı.¹⁰⁹

Kralın kaçıışı sonrasında Fâtımîler tarafından kuşatılan Remle'de pek çok Haçlı öldürüldü. Çıkan fırtına dolayısıyla denize açılmayan ve Remle'nin savunmasına mecburen katılmak

¹⁰⁴ Ordericus, *age*, s. 300, Brundage, agm, s. 393.

¹⁰⁵ Zoe Oldenbourg, *The Crusades*, Pantheon Books, New York 1966, s. 171, Runciman, *age*, s. 63, Cate, agm, s.365, Guibert'e göre Harpin of Bourges, kralı savaşa girmemesi hususunda uyarmış ve bunun üzerine kral *eğer korkuyorsan Bourges'e geri dön* demişti. Guibert, *age*, s. 139.

¹⁰⁶ Fulcherius, *age*, s. 145-146.

¹⁰⁷ Fulcherius, *age*, s. 150-151, Willermus, *age*, s. 95-96, Krş. Albertus, *age*, s. 641-643, Ordericus, *age*, s. 301-302, İslam kaynakları, Haçlıların sayısını yaklaşık 700 atlı ve piyade olarak vermişlerdir. İbnü'l-Kalânîsi, *Zeylu Târihi Dimaşk*, Tah: H.F. Amedroz, Leyden 1908, s. 141, İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi*, X, Çev: Abdülkerim Özaydın, Bahar Yay. İstanbul 1987, s. 282.

¹⁰⁸ Willermus, *age*, s. 97, Albertus, *age*, s. 643, Kral, Ürdün'ü geçip çölde yaşayanlara saldırmış ve onlardan pek çok esir ile ganimet almıştı. Esirler arasında bir Arap şefinin hamile karısı da bulunmaktaydı. Kral, doğum yapan kadına çok hürmetkâr davranarak rahat etmesini sağlamış ve Haçlılara ulaşan Arap şefi, kralın bu davranışını çok takdir etmişti. Willermus, *age*, s. 80, Bu olayı unutmayan Arap şefi, krala minnet borcunu ödemek için onu Remle'den kaçırdı. Buna karşılık Arap şefinden bahsetmeyen Ordericus, Stephen ve diğerlerinin rolünü büyütürken krala akıllıca tavsiyede bulunduklarını ve kralın canını kurtarması için onu Stephen, Harpin ve William Sans-Avoir'in ikna ettiğini yazmaktadır. Ordericus, *age*, s. 301-302.

¹⁰⁹ İbnü'l-Kalânîsi, *age*, s. 141, İbnü'l-Esîr, *age*, s.282, Remle'den kaçan kral, 19 Mayıs 1102'de Arsûf'a girmeyi başardı. Fâtımîlerin Yafa'ya ilerlediğini haber alınca buraya yönelen krala Hugue de Taberiye de sonrasında iltihak etti. Pusu ihtimalini göz önünde bulundurarak sahilden ilerleyen kral, Kudüs'ten gelen doksan şövalyenin katılımıyla cesaretlendi ve Yafa'ya beş km. uzaklıkta bulunan Fâtımîlere ani bir saldırı düzenledi. Savaş düzeni almakta zorlanan Fâtımî ordusu ilk olarak şövalye korumasından mahrum olan yayalara saldırdılar ancak yayaların okla karşılık vermesi üzerine Haçlılara zarar vermeleri mümkün olmadı. Şövalyelerin de etkili saldırıları sonucu Müslümanlar ağırlıklarını geride bırakarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Willermus'un kaydına göre Fâtımîler hazırlıksız yakalanmışlardı. Ordugâhta günlük işlerini yapan Müslümanlar, Haçlılar saldırınca savaş düzeni almaya çalıştılar fakat Haçlılar karşısında tutunamayarak bozguna uğradılar. Fulcherius, *age*, s. 152-155, Willermus, *age*, s. 99-101, Albertus, *age*, s. 645-647 vd., Runciman, *age*, s. 64-65.

zorunda kalan Kont Stephen de öldürülenler arasındaydı.¹¹⁰ Birinci Haçlı Seferi boyunca Stephen'i acımasızca eleştiren Willermus, kontun şerefli bir ölüm ile itibarını kazandığını ve Adela'ya uygun bir eş olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: *Bu çarpışmada [Remle] her iki Kont Stephan ve sayısını ve adını bilmediğimiz diğer soylu adamlar öldü. Büyük işleri ile ayırt edilen bu mükemmel asil adam yani Chartres Kontu Stephan ve adamlarının burada ölmeleri bize bir şansmış gibi geliyor, çünkü Rabb ona, Antakya'yı terk etmesinden beri çektiği rezilliği en güzel bir ölümle sonlandırma fırsatı verdiğinden büyük merhamet göstermiştir. Böyle mutlu bir sonla tamamladığı eski vukuatı artık hesaba katılmayacaktır. Çünkü Mesih adına Hristiyanların saflarında sadakatle mücadele edenlerin sadece tüm utancından kurtulmakla kalmayıp aynı zamanda günahlarının ve suçlarının affedilmeyi hak ettiğine inanıyoruz.*¹¹¹

Stephen'in nasıl öldürüldüğü konusunda çeşitli rivayetlere tesadüf ettiğimiz kaynaklardan Ordericus'un kayıtları, birbiriyle çelişmektedir. Bir taraftan Fâtımîlerin Stephen ve bazı soyluları Askalân'a hapse yolladıklarını kaydeden yazar¹¹², diğer taraftan da kral Budouin'den Fâtımîlerin Stephen, Harpin ve diğerlerini kılıçtan geçirdiklerini nakletmektedir.¹¹³ Fakat genel kabule göre Harpin, Aleksios'un girişimiyle kurtarılrken¹¹⁴ Stephen, Remle'deki çatışmalarda öldürülmüştür.¹¹⁵

Sonuç

Haçlı seferlerine katılan tüm liderlerin farklı amaç ve beklentileri vardı; doğuda hâkimiyet alanı elde etme, şöhrat kazanma, macera tutkusu, dini duyarlılık vs. bu cümledendir. Stephen'in durumu, bunlardan farklıydı. Sefere saf dini duygularla değil, daha çok eşinin zoruyla katılmış olan Stephen'in bu durumu, davranışlarına yansımıştır. Zira zengin ve geniş mülklere sahip olan Stephen, seferin getireceği şöhrat ya da hâkimiyete rağmen ülkesine dönmeyi arzu etmiştir. Antakya'dan eşine yazdığı mektuplardan seferin çok zor koşullar altında gerçekleştiği ve bu zorluklara karşı dirençsiz olduğu çıkarımında bulunduğumuz Stephen, Haçlı yolculuğunun bu kadar uzayacağını tahmin edememiştir. Gittikçe uzayan Antakya kuşatması ve olumsuz hava şartları nedeniyle sabrı tükenen kont, ülkesine dönmek için hastalığını bahane etmiş olsa da kaynaklarda bu hastalıkla ilgili teferruatlı bir bilgi yoktur. Ancak Stephen'e bakış açısı genel manada olumlu olan Guibert, kontun bu hastalığını gerçekçi bularak Remle'deki ölümünün bu kaçışını unutturduğunu ileri sürmüştür. Hatta yazara göre kontun kaçışı, farklı zevk ve istekler peşinde olanların davranışlarından daha üstündü. Oysa dönemin kronikleri, Stephen gibi asil ve zenginler de dâhil olmak üzere tüm kaçaklar hakkında çok sert ifadeler kullanırlar. Örneğin Ordericus, Kürboğa'nın kuşatması esnasında duvarlardan ip sarkıtarak kaçanlar için *ip cambazları* yakıştırması yaparken; Radulphus Cadomensis,

¹¹⁰ Albertus, *age*, s. 645, Krş. Fulcherius, *age*, s. 151, Runciman, *age*, s. 64.

¹¹¹ Willermus, *age*, s. 96, Cate, *agm*, s. 365, Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, Çev: Ekin Duru, Say Yay., İstanbul 2014, s. 151 Krş. Kostick, *agm*, s. 39, Asil bir aileye mensup olan Kontes Adela, toplumsal hayattaki itibara çok değer vermekteydi, nitekim bu tutumu Stephen'in ölüm haberini sevinçle karşılamasından ve eşinin ruhunun huzur bulması için kiliseye yaptığı bağışlardan da anlaşılmaktadır. Oldenbourg, *age*, s.183, Brundage, *agm*, s. 394, Pryor, *agm*, s. 55.

¹¹² Ordericus, *age*, s. 303.

¹¹³ Ordericus, *age*, s. 303-304.

¹¹⁴ Ordericus, *age*, s. 305-306.

¹¹⁵ Guibert'in ifadesine göre Remle Savaşı'nda Stephen'in akıbetine dair kesin bir şey bilinmiyor. Onun savaş alanında mı öldürüldüğü yoksa esir alındıktan sonra mı katledildiği hususu kesin değildir. Yazarın verdiği bilgiye göre Türkler gelenek olarak öldürdükleri düşmanın kafasını keser ve zafer nişanesi olarak bunları taşırlardı. Bu yüzden kafası koparılmış bedenleri teşhis etmek imkânsız olmaktadır. Yine de yazar, Stephen'in Remle'deki çatışmalarda öldürüldüğüne inanmaktadır. Guibert, *age*, s. 139, Stephen'in Askalân'da, savaştan iki gün sonra (19 Mayıs 1102) okla vurularak öldürüldüğü de bir başka ihtimal olarak düşünülmektedir. Brundage, *agm*, s. 394, Pryor, *agm*, s. 55, Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, s. 37.

ordugâhtaki erzaktan çalarak kaçan Marangoz Wilhelm Carpentarius'un çadırının umumi tuvalet haline getirildiğini kaydetmiştir.

Kaynaklarda ve modern tarih yazımında tartışılan esas mesele Stephen'in hastalığı değil, dolaylı yoldan da olsa Haçlılara yardım gitmesine engel olmasıdır. Şayet Stephen, hastalığı dolayısıyla İskenderun'a çekilseydi ve iyileştikten sonra Haçlı ordusuna katılsaydı bir noktada mazur görülebilirdi. Ancak Stephen, hem kuşatmadan ayrıldı hem de ülkesine dönüş yolunda bulunduğu Aleksios'u yanıltıp Haçlıları son yardım ümitlerinden alıkoyarak hain olarak anılmaya başladı. Antakya, Stephen ve Tatikios yokken ele geçirildiğine ve Kürboğa hem Stephen hem de Aleksios'un yokluğuna rağmen yenilgiye uğratıldığına göre Stephen'in faaliyetlerinden sadece biri Haçlı seferlerinin sonucunu ciddi bir şekilde etkilemiştir. O da Stephen'in Akşehir'de Aleksios ile buluşması ve ona Antakya'daki Haçlıların durumu hakkında olumsuz bilgi vermesidir. Çünkü Aleksios, Stephen'in verdiği bilgiler doğrultusunda Haçlıların yok edildiğine hükmederek geri döndü ve bu durum, hem Bizans'ın hem de Latinlerin doğudaki tarihini ciddi şekilde etkiledi. Böylece Aleksios'un kendilerini yüzüstü bırakarak çekildiğini düşünen Haçlıların vasallık yeminine uymayarak Antakya'yı Bizans'a teslim etmeyişleriyle birlikte Antakya, Haçlı-Bizans çatışmalarının merkezi haline geldi.

Kimi tarihçilere göre evine düşkünlüğü nedeniyle seferden ayrılarak ülkesine dönen ve bir hain olarak damgalanan Stephen, toplumsal eleştiri ve baskılara dayanamayarak 1101 yılında düzenlenen Haçlı seferine katılmak zorunda kalmıştır. Hem eşinin telkinleri hem de başta Papa olmak üzere diğer insanların Tanrı'nın Ordusu'ndan kaçanlara yönelik kınayıcı ve dışlayıcı tutumları karşısında Stephen, Haçlı yeminini yerine getirmek ve eleştirilerin önüne geçmek için ikinci sefere katılmıştır. Stephen, Kudüs ziyareti sonrasında nihayet sözünü yerine getirmiş fakat hava muhalefeti nedeniyle denize açılmayıp kendini Remle'deki çatışmalarda bulmuştur. Tarih yazımına korkaklığın simgesi olarak yansıyan fakat Fâtımîlere karşı savaşırken onurlu bir ölümle hayatını tamamlayan Stephen, böylece lekelediği adını temize çıkarmıştır. Stephen'in ölüm haberini sevinçle karşılayan eşi Kontes Adela, son bir görev olarak eşinin ruhu için kiliseye zengin bağışlarda bulunmuştur. Tarih yazımında insaf sınırlarını aşan eleştirilerin odak noktası olan Stephen ile ilgili kimi tarihçiler mutedil bir yorum geliştirerek Stephen'in insanî yönünü ön plana çıkarmış ve onu suçlayan kroniklerin hamasi yargılarına alternatif bir değerlendirme sunmuşlardır. Bu yorumlara göre gerek eş baskısı gerek de toplumsal baskılar nedeniyle istemediği bir maceraya sürüklenen Stephen'i *Tarihin Kurbanı* olarak tanımlamak mümkündür.

Kaynakça

- Albertus Aquensis (Albert of Aachen), *Historia Ierosolimitana (History of the Journey to Jerusalem)*, Tran: Susan B. Edgington, Oxford University Press, New York 2007.
- Altan, Ebru, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, LXV / 243, TTK, Ankara 2001, s. 571-582.
- Anna Komnena, *Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası)*, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.
- Anonim *Haçlı Tarihi (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum)*, Çev: Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013.
- Asbridge, Thomas, *Haçlı Seferleri*, Çev: Ekin Duru, Say Yay., İstanbul 2014.
- Ayönü, Yusuf, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XXV / 2009, s. 53-69
- Bahadır, Gürhan, "1101 Yılında Türk-Haçlı Mücadelelerinin Anadolu Tarihindeki Önemi", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, V / 2015, s. 77-108.
- Bailly, Auguste, *Bizans Tarihi*, C. II, Çev: Hadi Dımaşkan İstanbul, Tarihsiz.
- Baştav, Şerif, "Bizans ve Haçlı Seferleri", *UHSS*, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999, s. 57-64.
- Brundage, James A., "An Errant Crusader: Stephen of Blois", *Traditio*, XVI / 1960, s. 380-395.
- Cate, James Lea, "The Crusade of 1101", *A History of the Crusades*, I, The University of Wisconsin Press, Madison 1969, s. 343-367.
- Chanson d'Antioche, "The betrayal and Capture of Antioch During the First Crusade", <http://people.bu.edu/bobl/antioch.htm> (Erişim Tarihi: 01.11.2018).
- David, Charles Wendell, *Robert Curthose Duke of Normandy*, Harvard University Press 1920.
- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi*, XXXV (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), İstanbul 1994, s. 65-78.
- _____, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 17-56.
- _____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996.
- _____, "Tatikios (Türk Asıllı bir Bizans Kumandanı)", *Belleten*, LXVII / 248, TTK, Ankara 2003, s. 93-110.
- _____, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 2004.
- _____, "Antakya Prinkepsi Bohemund'un Esir Alınması, Niksar'da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması (1100-1103)", *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, Yay. Haz: Ebru Altan, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 113-121.

- _____, “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)”, *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 21-39.
- Durmaz, Sayime, “Haçlıların Çankırı Yürüyüşü”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, X – 2012, s. 131-143.
- Ersan, Mehmet, “Bizans İmparatorluğu-Antakya Haçlı Prinkepsliği Siyasi İlişkilerine Bir Bakış”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Dünya Yay., İstanbul 2008, s. 335-346.
- Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi -Kutsal Toprakları Kurtarmak-*, Çev: İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009.
- Genç, Özlem - Harun Korunur, “Antakya’nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi”, *Studies of the Ottoman Domain*, VI / 10 - 2016, s. 59-82.
- Guibert of Nogent, *The Deeds of God Through the Franks*, <http://pdfbooks.co.za/library>, (Erişim Tarihi: 01.11.2018).
- İbnü’l-Esîr, *İslam Tarihi*, X, Çev: Abdülkerim Özeydin, Bahar Yay. İstanbul 1987.
- İbnü’l-Kalânîsî, *Zeylu Târîhi Dimaşk*, Tah: H.F. Amedroz, Leyden 1908.
- Kaleli, Emrullah, “Haçlı Seferlerinin Muhtelif Finansman Biçimleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X / 50 – 2017, s. 223-233.
- _____, *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar (1096-1204)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
- Kostick, Conor, “Courage and Cowardice on the First Crusade, 1096–1099”, *War in History*, XX / 1 - 2013, s. 32-49.
- Krey, August C., *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton 1921.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, *Trablus Haçlı Konluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, “Haçlılar Karşısında İlk Türk Lideri: Sultan I. Kılıçarslan”, *Şarkiyat Mecmuası*, XXVI / 2015, s. 63-83.
- Lamb, Harold, *Haçlı Seferleri -Demir Adamlar ve Azizler-*, Çev: Gaye Yavuzcan, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010.
- Lilie, Ralph Johannes, *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*, Oxford University Press, New York 1993.
- Mango, Cyril, “Egnatia, Via”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, Oxford University Press, New York 1991, s. 679.
- MD, Eran Dolev, Nachshon Knoller MD, “Military Medicine in the Crusaders’ Kingdom of Jerusalem”, *IMAJ*, III / 2000, s. 389-392.
- Michaud, J. F., *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*, Haz: Güray Kırpık, Lotus Yay., Ankara 2011.
- Mulinder, Alec, “Stephen of Blois”, *The Crusades An Encyclopedia*, Vol. I, Ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1122-1123.

- Munro, Dana C. (Ed.), *Letters of the Crusaders*, Translations and Reprints from the Original Sources of European History, I / 4 – 1896.
- Murray, Alan V., “Money and Logistics in the Forces of the First Crusade: Coinage, Bullion, Service, and Supply, 1096-99”, *Logistics of Warfare in the Age of the Crusades*, Ed. John H. Pryor, Ashgate Publishing Company 2006, s. 229-249.
- Norwich, John Julius, *Bizans*, C. III, Çev: Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.
- Oldenbourg, Zoe, *The Crusades*, Pantheon Books, New York 1966.
- Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, Vol. III, Trans: Thomas Forester, London 1853.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2011.
- Özer, Serkan, “Haçlıların Antakya’yı Zaptına İslam Dünyasının Tepkileri”, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I, Erzurum 2015, s. 65-92.
- _____, “Antakya’yı Haçlılara Teslim Eden Hain Zırh Ustası Fîrûz”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 58 / 2017, s. 175-202.
- Pryor, John H., “Stephen of Blois: Sensitive New-Age Crusader or Victim of History?”, *Journal of the Sydney University Arts Association*, XX / 1998, s. 26-58.
- Radulphus Cadomensis (Ralph of Caen), *The Gesta Tankredi of Ralph of Caen - A History of the Normans on the First Crusade*, Trans: Bernard S. Bachrach, David S. Bachrach, Hampshire 2005.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-II, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1992-1998.
- Shepard, Jonathan, “When Greek Meets Greek: Alexius Comnenus and Bohemond in 1097-98”, *BMGS (Byzantine and Modern Greek Studies)*, XII / 1988, s. 185-277.
- Usta, Aydın, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe Yay., İstanbul 2015.
- _____, *Haçlı Hikâyeleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2017.
- Wagner, Thomas Gregor -Piers D. Mitchell, “The Illnesses of King Richard and King Philippe on the Third Crusade: An Understanding of Arnaldia and Leonardie”, *Crusades*, X, Ashgate, 2011, s. 23-44.
- Willermus Tyrensis’in *Haçlı Kroniği –Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına Kadar- (I-VIII. Kitaplar)*, Haz: Ergin Ayan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- _____, *II -Kudüs’ün Zaptından Urfa’nın Fethine Kadar (1099-1143)-*, Çev: Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.
- Yewdale, Ralph Bailey, *Bohemond I, Prince of Antioch*, Princeton University Department of History and Politics, Doctoral Dissertation, 1917.